

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

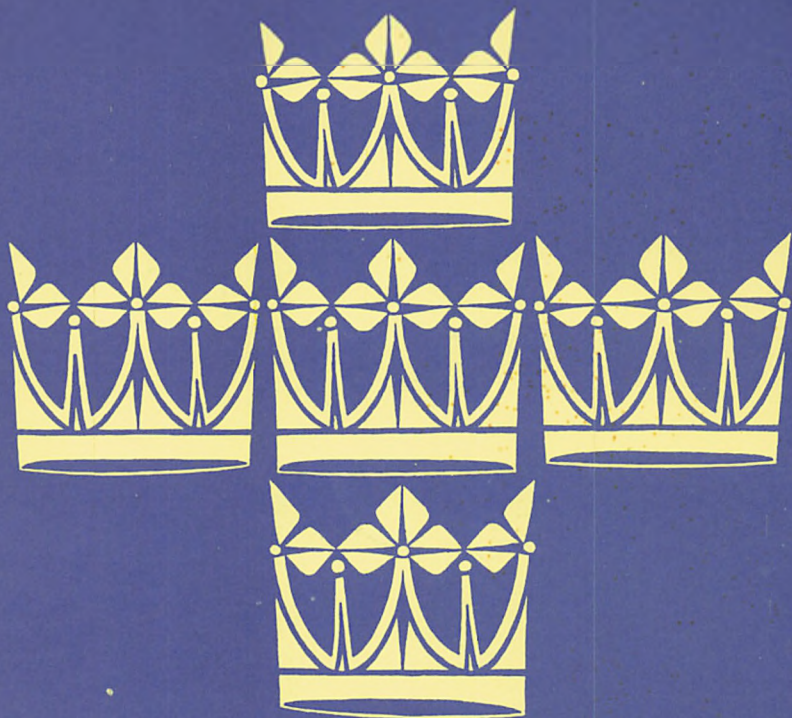
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Knut Pipping:

Ankaren, skepp och tritoner. Marina symboler i svensk och finländsk adlig heraldik 105

Allan Tønnesen:

Fra bomærke til adelsvåben – to Randersslægters sociale opstigen 132

Erik Spens:

Nya vapen i svenska adelskalendern 138

Heraldica varia 142

Heraldisk litteratur siden sidst 147

Ankaren, skepp och tritoner

Marina symboler i svensk och finländsk adlig heraldik

Av *Knut Pipping*

SKÖLDEMÄRKENA, och därmed heraldiken, uppstod som bekant i korstågtidens pansrade riddarhävar. Den tidens riddare kämpade till häst; endast i undantagsfall förekom det att en riddare stred till sjöss. Heraldiken blev en konstart för kavallerister, vilket sakförhållande avspeglas i de allmänna bilder som kom i bruk under seklernas lopp. Med undantag för ankaret och fisken, vilka sedan antiken varit symboler för den kristna tron, samt musselskalet, pilgrimernas kännetecken, finner man bara i sällsynta fall i medeltida sköldemärken figurer med nautisk eller marin anknytning.

Medeltidens krigsflottor var sammansatta av uppbådade eller tvångsutskrivna handelsfartyg, vilkas besättningar var beväpnade med samma slags vapen som krigsfolk till lands. Men när man lärt sig gjuta skeppskanoner av så grov kaliber att de behövde enkom för sjöbruk konstruerade lavetter var det inte längre möjligt att bruka handelsfartyg för strider till sjöss; nu behövdes för militära ändamål specialkonstruerade fartyg. De första riktiga örlogsfartygen kom till vid tiden för den Stora Armadan; både den och den engelska flottan var sammansatt av såväl mobiliserade kofferdister som specialbyggda ölogsmän.

När detta skedde hade de pansrade riddarhärarna, bl.a. på grund av eldvapnens utveckling, redan blivit omoder-

na. För unga adelsmän, som inte längre kunde tjäna till häst på traditionellt vis, erbjöd de framväxande örlogsflottorna en alternativ karriärmöjlighet; och från början av 1600-talet gick i alla länder som hade en flotta ett ökande antal unga adelsmän till sjöss som sjöofficersaspiranter.

Det oaktat förblev i alla europeiska länder kavalleriet fram till första världskriget det vapenslag som hade högst prestige, och som räknade de flesta adelsmännen i sina rullor. Men i vissa länder, t.ex. i England, ökade flottans prestige så mycket under 1600-talets lopp, att den gott kunde tävla med infanteriet i ansende; och under Napolkonkrigen, då dess insats var särskilt betydelsefull, började den kallas *The Senior Service*. Men det oaktat var varken i England, Frankrike eller Sverige flottans sociala prestige så hög, att amiraliteten i dessa länder hade råd att välja och vraka bland välborna volontärer. Tvärtom led flottan, liksom artilleriet, av en ständig brist på adliga officersaspiranter, varför dessa vapenslag blev högst användbara karriästegar för ofrälse unga män som inte hade en chans att bli antagna av de traditionsbundna och ståndsmidvetna kavalleri- och infanteriregementena. Orsaken härtill var i båda fallen densamma: för att kunna bli officer i flottan eller artilleriet krävdes vissa teoretiska och praktiska färdigheter, som det var såpass

mödosamt att förvärva, att många adliga ynglingar drog sig för att ens försöka göra det. Inte så få av de ofrälse sjökadetterna avancerade tämligen snabbt, och av dem som nådde högre grader blev i Sverige rätt många förr eller senare adlade. Också bland de adliga sjöofficerarna fanns det många, som utmärkte sig och belönades med ett friherre- eller grevevapen. För såväl de nyadlade som de till högre stånd beforderade låg det nära till hands att pryda sitt vapen med någon marin symbol, och följaktligen finns det på riddarhusen i Sverige och Finland ganska många vapen med marin anknytning; men märkligt nog har ingen heraldisk forskare ännu tagit sig för att närmare undersöka denna grupp av vapen. Det är för att fylla denna lucka som min uppsats kommit till, och härvid är det fyra frågor jag ämnar försöka besvara:

1. I vilken utsträckning har medlemmar av sjöofficerskåren lag sig till med sådana vapen och i vilken utsträckning företrädare för andra yrken?
2. Hur dominerande är de marina symbolerna i de vapen där de förekommer?
3. Vilka marina föremål finns avbildade i de svenska och finländska sköldemärkena?
4. På vilket sätt har de sålunda valda föremålen avbildats?

Innan jag går vidare är det skäl att jag redogör för hur mitt material är beskaffat. Grundmaterialet utgörs dels av vapenbilderna i Stiernstedts, Klingspors och Granfelts vapenböcker, dels av vapenplåtarna på Riddarhuset i Stockholm, och dels av vapentagarnas personalia ur Elgenstiernas *Svenska adelns ättartavlor* och Carpelans *Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna*. Ur vapenböckerna excerperade jag alla vapen innehållande någon bild eller symbol som jag definierat som marin; och som tab. I visar fann

jag hos Stiernstedt inalles 226 sådana vapen. Det var emellertid inte alltid lätt att avgöra om ett givet vapen skulle beaktas eller inte, då »marin symbol« ju inte är någon entydig kategori. Föremål som skepp, fartygsdelar, ankaren, kompassrosor och tritoner hör ju utan vidare hemma i denna kategori, men hur förhåller det sig med t.ex. kanonrör, tretungade ölogsflaggor, eller av vågskuror bildade bjälkar, balkar och strängar? Vad kanonrören beträffar - en i svensk heraldik mycket vanlig allmän bild - har jag accepterat sådana endast när de varit monterade i en fyrarullalåda, d.v.s. i en fartygslavett. Tretungade blågula örlogsflaggor, vilka ofta förekommer som hjälmprydnad, har jag också tagit med, utan tvekan i de fall där de förekommer jämsides med en blågul bredvimpel eller Arméens Flottas helblåa flagga, och med en viss tvekan när de förekommer ensamma. Utan att ha närmare räknat efter hur det faktiskt förhåller sig har jag nämligen tyckt mig märka, att lantmilitärer nästan aldrig nyttjade den tretungade flaggan som hjälmprydnad, utan föredrog att i stället ty sig till ryttarstandar, regementsfanor eller, i undantagsfall, tvärskurna korsflaggor, vilket torde ha varit i så måtto realistiskt, som den tretungade flaggan kring mitten av 1600-talet blev örlogsflottans speciella kännetecken.

Också den statistiska analysen har erbjudit ett par besvärliga problem. Det första gäller hur man bäst skall förfara med de ätter som, när de adlades, tog ett vapen innehållande någon marin symbol och sedan, när de upphöjdes i friherrligt, och kanske också i grevligt, stånd bibehöll sitt ursprungliga vapen i hjärtskolden. Räknas dylika augmented vapen som jämnställda med alla nyskapade vapen blir samma vapenbild räknad två eller tre gånger. I de fall, då vederböran- de hållit fast vid ättens ursprungliga va-

pen bara av respekt för familjens traditioner är detta mindre önskvärt. Däremot kan det gott försvaras i de fall då den nye friherren eller greven velat speciellt markera sina marina intressen just genom att allt framgent föra ättens gamla vapen. Men emedan bibehållandet av ättens gamla vapen vid augmenteringen kan tolkas så, att vederbörande faktiskt kände samhörighet med dess ursprungliga, marina, sköldemärke har jag behandlat alla augmenterade vapen som likvärdiga med de först förlånade. Detta också därför, att antalet vapen, som med denna metod blir räknade två eller tre gånger, är såpass litet att inga större förskjutningar uppstår.

Det andra kommer sig av faktum att totalantalet vapen i mitt material är så lågt som 226, vilket sätter ganska snäva gränser för det antal kategorier som man kan använda vid en statistisk analys. Och jämförelser av olika vapenbilders frekvens vid bestämda tidpunkter försvåras ytterligare därav, att vissa svenska monarker var betydligt frikostigare än andra med att förlåna adelskap. Frikostigast var de båda drottningar, som suttit på Sveriges tron, och som båda befann sig i samma situation, nämligen att de måste belöna hemvändande krigare, som under många år slitit ont i kronans tjänst. Under sin två-åriga regeringstid adlade Ulrika Eleonora sammanlagt 195 personer, medan Kristina under sina tio år på tronen adlade 402, eller i genomsnitt hälften så många per år som Ulrika Eleonora. Därefter kom Karl XI med 34 nyadlingar per år, och därefter Karl XII, med 13, eller lika många som under Karl XI:s förmyndare. Alla andra monarker var betydligt sparsammare med att förlåna adelskap; under deras tid på tronen höll sig nyadlingarna under tio per år.

Om vi räknar efter hur många marina vapen det finns bland alla de vapen, som kommit till under en given monarks rege-

ringstid skall vi finna, att proportionen vapen innehållande marina symboler höll sig tämligen konstant kring 7% fram till Gustav III (dock med undantag för Karl X Gustavs kortvariga regemente), då den fördubblades. Sedan fortsatte den att stiga till 25% under Gustav IV Adolfs och 39% under Karl XIII:s tid. Den förstnämnda ökningen är sannolikt en följd av att Gustav III rustade upp både Stora flottan och Arméens Flotta, varigenom antalet sjöofficersbeställningar ökade och de ofrälse sjöofficerarnas möjligheter till socialt avancemang förbättrades; och den sistnämnda av att sjöofficerarna var relativt talrika bland f.d. storamiralen Karl XIII:s gunstlingar, och många därför upphöjdes i högre stånd, varvid de förbättrade sina vapen med marina symboler.

En vapenbild kan placeras i skölden, på hjälmen eller som sköldhållare, varvid den förstnämnda placeringen räknas som den förrnämsta och den sistnämnda som mindre betydelsefull. (Dessutom kunde i Sverige sköldhållare ursprungligen föras bara av grevar och friherrar, och även de började först efter 1730 att mera allmänt föra sådana. Efter 1800 lade också enstaka adelsmän sig till med sköldhållare; men i hela mitt material finns bara två adliga ätter, båda nobilerade i början av 1800-talet, som gjort på detta vis.) Eftersom det sätt varpå vapentagarna utnyttjat dessa möjligheter vid placeringen av de marina symboler de valt att sätta i sina vapen borde ge en antydning om hur starkt de önskat betona sin samhörighet med sjön och sjölivet har jag sammanställt tab. 1. Där har jag delat upp alla de på Sveriges riddarhus introducerade ätternas vapen, som innehåller någon marin symbol, enligt dels symbolernas placering i vapnet och dels vapentagarnas yrken. Ser vi först på raden »Inalles» så finner vi, att nästan jämnt hälften av alla vapen som innehåller

någon marin symbol har tagits av sjöofficerare. Detta betyder dock icke, att alla adlade sjöofficerare skulle ha tagit sig ett sådant vapen, ty när jag jämförde mitt material med tab. I och II i Fahlbecks *Sveriges adel*, där alla adlade personers yrken linns angivna, fann jag 23 från sjöofficerare härstammande ätter, som icke förde någon marin symbol i sina vapen. Och om man mycket noggrant gick igenom Elgenstiernas *Ättartavlor* kunde man troligen finna ytterligare några friherrliga och grevliga ätter vilkas stamfar var sjöman, men som det oaktat inte augmenterat sitt vapen med någon marin symbol, och därför inte kommit med i mitt material. Ett så grundligt studium har jag tyvärr inte haft tid att företaga men tröstar mig med att det inte kan vara särskilt många ätter som härigenom blivit obeaktade.

Nästan exakt hälften så stor som gruppen sjömilitärer är gruppen övriga. Den är så brokigt sammansatt att det inte går att dela upp den ytterligare. Den största undergruppen i den utgörs av höga tjänstemän i statsförvaltningen: landshövdingar, kollegiipresidenter och -råd, därnäst några brukspatroner, grosshandlare och skeppsredare, några storgodsägare och barnen till två biskopar, vilka, som

emellanåt skedde på 1700-talet, adlades för sina fäders förtjänster. Därefter i storlek följer gruppen lantmilitärer, och till sist civila tjänstemän i flottan eller vid Amiralitetet: skeppskonstruktörer och -byggmästare, amiralitetsråd, -kommissarier och -kassörer, samt några amiralitetspastorer och skeppsläkare.

Ett närmare studium av tabellen visar, att sjöofficerarna i större utsträckning än de övriga valt att ge sina vapen en så marin utstyrsel som möjligt, d. v. s. att de vanliga adelsmännen bland dem satt en marin figur både i skölden och på hjälmen, medan friherrarna och grevar dessutom placerat åtminstone en representant för havets innevånare som sköldhållare. I de övriga grupperna är det betydligt vanligare att en vapentagare nöjt sig med att antingen taga en marin figur till sköldemärke eller att sätta en sådan som prydnad på sin hjälm. Vidare är det påfallande att unglär hälften av alla vapentagare valt att sätta *olika* bilder i skölden och på hjälmen, vilket sannolikt betyder att de velat markera två olika intressen eller lojaliteter.

Flertalet riktigt gamla vapen består av en vapenbild i en odelad sköld, och ju närmare vår egen tid vi kommer desto vanligare blir det med sköldar som delats

Tab. 1. De marina symbolernas placering i svenska adelsvapen, enligt vapentagarens yrke.

De marina symbolernas placering:	Sjömilitärer	Civila tjm. i flottan	Lantmilitärer	Övriga	Alla
Endast i skölden	12	11	24	27	74
Endast på hjälmen	26	6	—	7	39
Endast som sköldhållare	5	—	—	2	7
I skölden och på hjälmen	57	2	6	16	79
I skölden och som sköldhållare	2	—	—	6	8
På hjälmen och som sköldhållare	3	—	—	—	3
I skölden, på hjälmen och som sköldhållare	12	—	1	1	14
Inalles	117	19	31	59	226
I procent av samtliga	52	8	14	26	100

Tab. 2. Sköldens uppdelning och vapenbildernas placering.

Odelad sköld: ensam eller upprepad marin figur	28
Odelad sköld: marin figur, åtföljd av annan figur	19
Odelad sköld: marin figur buren av annan figur	7
Delad sköld, marin figur i båda fälten	3
Delad eller kluven sköld, marin figur i ett av fälten	30
Sköld med stam eller ginstam, marin figur i huvudfältet	20
Marin figur lagd på balk	5
Två gånger uppdelad sköld, marin figur i huvudfältet	5
Två gånger uppdelad sköld, marin figur i ett sidofält	3
Två gånger uppdelad sköld, marin figur i alla fält	2
Kvadrerad sköld, marin figur i hjärtskölden	12
Kvadrerad sköld, marin figur i ett eller flera sidofält	29
Kvadrerad sköld, marin figur i hjärtsköld och sidofält	5
Fem eller flera fält med marin figur i något av dem	13
Inalles	179

upp på olika sätt och som uppvisar olika vapenbilder i de enskilda fälten. Ju fler fälten blir, desto fler budskap kan vapnet förmedla, men på bekostnad av pregnansen hos varje enskilt budskap. För att få en uppfattning om hur framträdande de marina symbolerna är i de här behandlade vapnen har jag sammanställt tab. 2.

Som tabellen utvisar, har nästan hälften av dem, som satt någon marin symbol i sin sköld komponerat in den så, att den framträder möjligast tydligt. Dessutom visar tabellen, att mer än hälften av de vapen det här är fråga om består av högst två fält. Detta tycker jag är ganska remarkabelt när man håller i minnet, att man allmänt anser, att den svenska heraldikens nedgångsperiod, markerad av bl.a. en tilltagande tendens att stycka sönder sköldarna, hade börjat innan fler-talet av dessa vapen kom till.

Delar vi sedan upp de viktigaste kategorierna i tab. 2 enligt vapentagarnas yrken (tab. 3) bör vi kunna få en viss uppfattning om, och i vilken utsträckning, männen i de olika yrkeskategorierna önskade framhäva sin samhörighet med sjöväsendet genom att ge någon

marin symbol en framträdande plats i sina vapen. Men som tabellen utvisar, är det inte lätt att finna någon klar tendens som skulle tyda på någon preferens inom de enskilda grupperna.

Jag nämnde i början av denna uppsats, att praktiskt taget hela den repertoar av krigiska allmänna bilder som vi finner i den medeltida heraldiken hänför sig till lantkrig. Därför ställdes de nyadlade sjöofficerare som skulle komponera - eller låta någon heraldicus komponera - ett vapen åt sig inför vissa problem: vilka av de tusentals föremål som nyttjas i örlogstjänsten skulle de välja att taga namn efter och att avbildas i deras vapen? Vilket symbolvärde hade en koffernagel? ett roder? en undermärsrå? Hur väl ägnade sig ett block, ett esselhuvud eller ett nakterhus att stiliseras så, att det blev en slående heraldisk figur? Hur skulle man bäst på heraldikens språk skildra en seger till sjöss, till åtskillnad från en till lands?

För att få svar på dessa frågor måste vi börja med att undersöka frekvensen av de olika ting som avbildats i våra vapen, varvid det är skäl att undersöka skölde-

Tab. 3. Sköldens uppdelning och vapenbildernas placering, enligt vapentagarens yrke

	Sjö- militärer	Civila tjm. i flottan	Lant- militärer	Övriga	Alla
Odelad sköld, ensam eller upp- repad marin figur	16	3	7	2	28
Odelad sköld, marin figur åtföljd av annan figur	15	—	2	2	19
Odelad sköld, marin figur buren av annan figur	1	3	1	2	19
Delad eller kliven sköld, marin figur i båda fälten	2	—	—	1	3
Delad eller kliven sköld, marin figur i ett av fälten	17	4	1	8	30
Marin figur lagd på balk	1	—	—	4	5
Sköld med stam eller ginstam, marin figur i huvudfältet	12	1	2	5	20
Inalles	64	11	13	24	112

märken, hjälmprydnader och sköldhållare skilt för sig. Låt oss alltså börja med sköldemärkena.

Som tab. 4 visar, är den vanligaste allmänna bilden *ankaret*, som förekommer i 27% av alla här undersökta vapen. Detta är inte särskilt förvånande med hänsyn till att ankaret länge par préférence varit en sinnebild för hav och sjöfart och dessutom varit en kristen symbol, samt en symbol för pålitlighet och hopp.

Åtta vapen uppvisar ett ensamt ankare, rättvänt (Anckar, A 108, 1625)²) eller störtat (Skalm i Finland, A 244, 1461), sjunkande genom vattenytan (Ankarheim, A 2140, 1772) eller huggan-

de i botten (Cremer, A 713, 1662) eller liggande på en balk (Lagerbring, A 2061, 1769). Som huvudfigur i det ena fältet av en kliven eller delad sköld förekommer det likaledes åtta gånger: det uppträder bevingat hos ätten Anckarsvärd (A 2109, 1772), åtföljt av två klippblock hos ätten Anckarsjell (A 221, 1461) eller två franska liljor hos ätten Lillienankar (A 1994, 1770). Två korslagda ankaren förs av ätterna Gyllenankar (A 47, 1571) och Anckarcreutz (A 1145, 1686). Vanligen är ankarena återgivna på traditionellt sätt, men det förekommer ankaren utan stock hos ätten Salsvärd (A 2087, 1772) och den redan nämnda ätten Ankarheim, samt utan röring hos ätten Ankar-sköld (A 274, 1642). Och i tio vapen bärs ett ankare av en annan figur: ett lejon (Anckarström, A 897, 1678), en pansrad arm (von der Deilen, A 769, 1664), en triton (Karlstrom, A 857, 1674) eller en grip (Anckargrijp, A 947, 1678, bild 24). Hos en ätt, von Döbeln (F 335, 1809) förekommer ett ankare med ena flyet avbrutet. Detta ankare är säkerligen ingen marin sinnebild, utan skall sannolikt symbolisera den från Fänrik Ståls

Tab. 4. Frekvensen av olika marina sinnebilder i de undersökta vapensköldarna

Ankare	61
Skepp	38
Båt	28
Fartygsdel, redskap, vapen	42
Sjödjur	29
Vattenväg, »sjön«, »havet«	32
Bragd, triumf	24
Summa	259 ¹)

1. Landshövding Nils Stiernskölds vapen enligt hans friherrebrev av år 1651: i första och fjärde fältet »ett under fulla Segel gångande Skepp» som skjuter en bred sida? eller salut?

sägner välkända general von Döbelns brustna förhoppningar (bild: se Croneborg 1978, p. 331).

Den näst största kategorin utgörs av *skepp*; sådana förekommer i nästan en femtedel av alla här undersökta vapen. För det mesta är dessa skepp av en typ, som var i bruk då vapnet komponerades, vilket innebär, att flertalet avbildade skepp har tre master, under-, märs- och bramsegel, ibland också mesan, och i enstaka fall t.o.m. blinda och bovenblinda. Ehuru alla avbildade skepp torde vara örlogsmän avbildas de för det mesta fredligt länsande under fulla segel i en laber bris, eller liggande för ankar med seglen beslagna. Jag har funnit endast två vapen, där ett skepp visas i aktion, skjutande en bred sida under våldsamt rökutveckling: Stjernsköld (F 24, 1651, bild 1) och Ankarhielm (A 700, 1661).

För den senare ättens del anges faktiskt i sköldebrevet att skeppet skall vara »navis bellica cum expansis plenis velis et explosis ab omni latere ac parte tormentis fumo atque flammis seu densa nube circumdata».

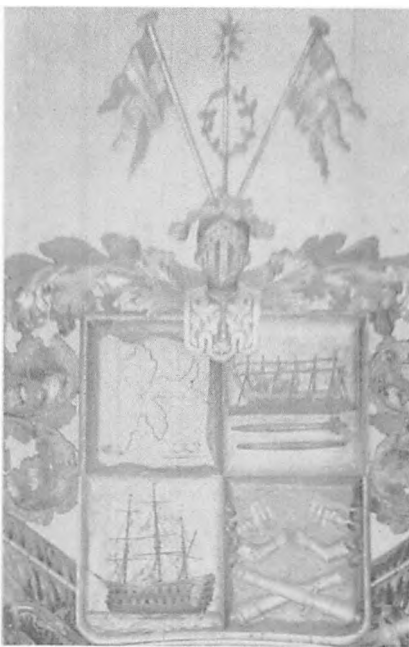
Några vapen visar fartyg som lidit rigghaveri snarare genom fiendens eld än genom vädrets makter (Wrangel af Sauss, F 219, 1747 och G 93, 1751), och tre visar fartyg i sjönöd. Det mest dramatiska är ätten Ankarstiernas vapen (A 1142, 1688): »Skölden delad i blått och naturfärg. I det övre fältet tre bjälkvis ställda stjärnor av silver, i det nedre ett tremastat skepp, som med avskjuten foc- och kryssmärsstång, storseglet satt och svenska örlogslaggan flygande från kampanjen sjunker i havet med fören först, allt naturfärg». Som bild 2 visar, är vapenplåten på Riddarhuset mycket na-

2. Kommandör Cornelius Thijssen Ankarstierna, adlad 1678, sänkte själv sitt skepp innan han gav sig åt dansken i sjöslaget vid Møn 1677.

turalistiskt målad, bortsett från att den vind som spänner ut storseglet kommer akterifrån, medan den som blåser ut flaggan kommer förifrån! På sitt sätt lika märkliga som detta vapen är vapnen för ätterna Lauw (A 957, 1680), Bogeman (A 1038, 1682) och Siölöw (A 669, 1660), som jag skall tala något mera om längre fram.

Till denna kategori bör också räknas två vapen som visar halvfärdiga skepp. Det ena, som år 1741 ritades för amiralen Tomas Rajalin, visar i andra fältet ett nyss påbörjat skepp på stapelbädden, och därinvid en undermast och en storrå, samt i det tredje ett linjeskepp för ankar (bild 3). Det andra, som komponerades

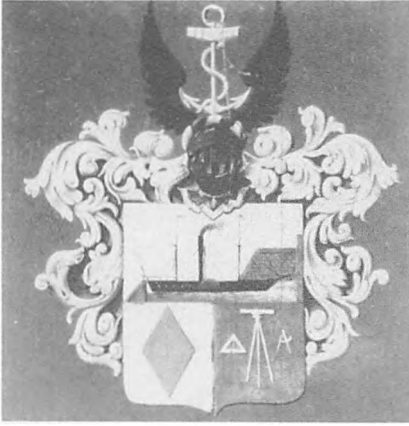
3. Thomas von Rajalins begravningsvapen i Amiralitetskyrkan i Karlskrona: »I det öfversta högra fältet som är blått ett Siö-Chort öfwer Sinus Finnicus, och i dess öfverst till vänster af Silfver står ett nytt å Stapeln på-begyndt skepp af röd färg».

4. Vice-amiral Johan von Rayalins friherrevapen i hans sköldebrev av år 1771. Observera spikkklubban och örlogslaggonna på dexter hjälm som han övertog från sin fars vapen (bild 3).

för hans son Johan när han baroniserades år 1771 visar »ett Rödt mot höger vändt sig Tappert försvarande Lejjon, stående uppå ett Nytt på stapel uplagdt Rödt Skepp« (bild 4). Som av bilderna syns har det under byggnad varande skeppet i det förra vapnet ritats ganska naturalistiskt, medan skrovet i det senare kraftigt stilsiterats. Som man kan förstå av vapnen gjorde sig både far och son Rajalin sig mycket förtjänta om svenska flottans skeppsbyggeri; Thomas von Rajalin skrev dessutom en lärobok i skeppsbyggeri.

Det är dock icke bara segelfartyg som förekommer bland de här behandlade vapnen, ty två av de senast i Sverige adlade ätterna: Ericson (A 2324, 1854 bild 5) och Palander af Vega (A 2341, 1880 bild 6) för fäktiskt ångfartyg som sköldemärken, och båda visas i aktion. Paddelångskonerten i Ericsons vapen arbetar sig, under en stor rökplym, mot den starka strömmen i Göta kanal in i en öppen sluss; och Vega, ett barkskepp med ångmaskin, kryssar under den strå-

5. Kanal- och järnvägsbyggaren Nils Ericson föredrog att sätta en hjulångare och inte ett lokomotiv i sitt vapen när han adlades 1854.

lande Vega fram över en fläck öppet vatten mellan väldiga isflak i Nordostpassagen. Traditionen att avbilda samtida fartyg har tydligen fortlevt oförändrad från mitten av 1600-talet till slutet av 1800-talet.

Några ätter har dock föredragit att i stället för ett samtida fartyg avbilda antika sådana, t.ex. de olika ätterna af Wirsén (A 2221, 1812), men detta bruk har tydligen aldrig slagit igenom.

Roddbåtar och små enmastade fartyg för både rodd och segling uppträder enligt Tab. 3 drygt hälften så ofta som skepp. Denna siffra är emellertid i så måtto missvisande, att den innefattar flera grenar av några ätter, som för en båt i vapnet, nämligen Bonde, Nordenskiöld och Puke. Elimineras man alla dessa dubbleringar blir gruppen betydligt mindre.

Om ätterna Båts och Bondes vapen har det spekulerats en hel del utan att man nått någon klarhet; men man vet att redan i de äldsta versionerna av dessa ätters vapen tecknades båten ganska

naturalistiskt, med inåtböjda stävar, klart markerad bordläggning och två par ärtullar, varför man antar att vapenbilderna tämligen troget återger utseendet av medeltida roddbåtar. Vad som blivit oförklarad är de buskar av påfågelsljädrar som fästs vid stävarna: vilken är deras funktion? En liknande ljäderbuske finns i stäven på båten i ätten Hjärnes vapen (A 1149, 1689), vars båt förefaller att vara tecknad i analogi med ätten Bondes båt. Så kan också vara fallet med ätten Spens' vapen (G 54, 1712), där t.o.m. några bord tecknats såsom skarvade.

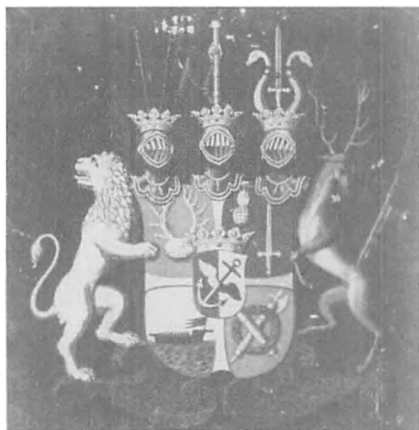
En annan typ av roddbåt finner vi i sedermera generalamiralen Johan Pukes vapen. När han adlades år 1797 satte han en slank roddbåt med raka, fallande stävar i sin vapensköld, och denna figur behöll han i både sitt friherre- och sitt grevevapen (1809 resp. 1814 bild 14, jfr även Croneborg 1978, p. 329). I motsats till skeppen, som nästan undantagslöst

6. Louis Palander af Vega var en av de sista som adlades i Sverige. När det skedde tog han dels ett dubbelt talande bragdvapen och dels ett namn därefter.

avbildas såsom seglande på en av en vågskura bildad stam, placeras båtarna ofta fritt i skölden. Undantag härifrån är de olika ätterna Nordenskiöld's vapen, där man ser en roddbåt förtöjd vid en befäst holme, och Mikael Anckarswärds friherre- och grevevapen (F 322, 1805 resp. G 116, 1809), som i tredje fältet visar »en i blå vågor roende kanonslup af svart färg med blå vajande flagga försedd». (bild 7).

Av ett visst sjöhistoriskt intresse är några vapenplåtar, där enmastade segelfartyg finns avbildade, tydligen av också nautiskt kunniga vapenmålare, nämligen Strusshjelm (A 400, 1647 bild 8), Strussköld (A 623, 1654 bild 9) och Esping (A 739, finländsk uradel). Strussen var en ganska liten skuta som användes i kustfart, och som bild 9 visar, försedd med sidosvärd för att minska avdriften. Vår kunskap om hur en struss såg ut bygger inte minst på dessa två vapenplåtar. Espingen åter var ett slags skötbåt, och den som finns avbildad på vapenplåten

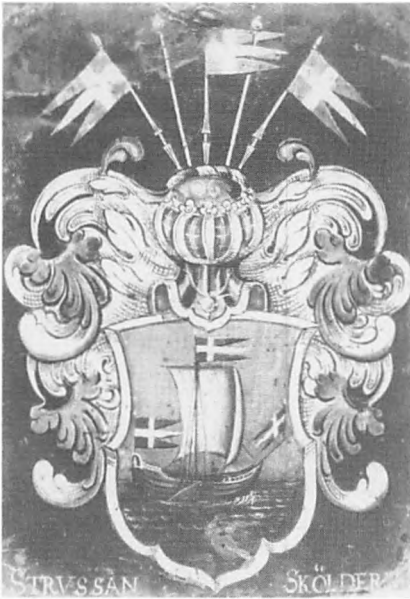
7. Mikael Anckarswärds grevevapen. Kanonslupen med åtta roddare i tredje fältet är ganska starkt stiliserad. Tyvärr framträder inte Arméens Flottas flagga och vimpel på dexter hjälm. Staven på den mittersta hjälmen är troligen hans lantmarskalksstav.

8. Amirallöjtnant Lars Mattsson Strusshjelms vapen från 1647: i blått fält en naturfärgad struss med beslagna segel och tvärskuren flagga.

(som tyvärr är för blek för att kunna återges här) är riggad med sprisegel samt försedd med sidosvärd. Det är intressant att notera, att den avbildade espingen utrustats med både sidosvärd och sprisegel, ehuru ingendera var i allmänt bruk i Norden år 1668 då ätten introducerades och plåten sannolikt målades.

Sedan följer en tämligen brokigt sammansatt grupp av föremål, som alla kunde kallas *skeppstyg*. Anmärkningsvärt är, att hela denna grupp av vapen omfattar bara två tredjedelar av det antal vapen, vari det finns ett ankare, ehuru mängden av möjliga föremål, och dessutom av föremål som skulle göra sig bra som vapenbilder, är mycket stor. Och räknar vi bort sådana litigt använda figurer som kanonkulor eller lyrbollar så blir gruppen ännu mindre.

9. Kapten Jesper Svensson Strusskölds vapen från 1654: i blått fält en naturfärgad struss med sidosvärd och seglen satta på ett naturfärgat hav. Observera kommandostavarna på hjälmen.

Endast två ätter, Gyllenmärs (A 131, 1586 bild 10) och Rodersköld (A 305, 1642 bild 11) för i sina vapen vitala riggeller skrovdelar, i båda fallen som dominerande figur. Ytterligare tre ätter för bilder av skrovdelar på en något mindre dominerande plats: Bielkenstierna (F 28, 1652 bild 12), akterspegeln på ett linjeskepp, med gallerier och kanonportar; Gyllenstam (A 2015, 1773 bild 13) ett förifrån sett linjeskepp med mycket markerade ankarklys men utan kanonportar; och Puke (G 122, 1814 bild 14) stäven och gallionen på linjeskeppet Dristigheten som han kommenderade vid Hogland och i Viborgska gatloppet, med dess kännpaka gallionsbild, huggen av den berömda J. Törnström.

Ehuru kanonrör, som jag redan sagt, är mycket vanliga i svensk heraldik

förekommer skeppskanoner mycket sällan; allt som allt har jag funnit bara två sådana, hos ätterna Mannerfelt (A 775, 1665) och von Reichenbach (A 1545, 1717), den senare avbildad i avfyrningsögonblicket. Också andra vapen förekommer sparsamt; endast i två sköldmärken finner vi blanka vapen som var specifikt marina: två korsade änterhakar hos ätten Gyllenlood (A 216, 1591 bild 15) och en änterbila hos ätten Bilesköld (A 470, 1649).

Som redan nämnts satte skeppskonstruktören Thomas Rajalin ett fartyg under byggnad i sitt vapen. Två andra ätter har varit mera anspråkslösa och avbildat enkla timmermansverktyg: ätten Kuylenstierna (A 1304, 1693), som i blått fält för tre drevkylor (= drevklubbor) ställda två och en, och ätten Gyllenschruf (A 1516, 1717 bild 16), som i sinister fält av en kliven sköld för en gyllne skruvtving.

10. Kapten Olof Andersson Gyllenmärs' vapen från år 1568. Den i blått och gult kvadrerade flaggan är antagligen ett befälstecken.

Med hänsyn till kompassens utomordentliga betydelse för sjömannen, och dess värde som symbol för konsten att finna sin väg i livet (och karriären!) är det litet förvånande att endast två ätter för en kompassros i sitt vapen: Nordenstierna (A 2165, 1799) och Hagelstam (A 2270, 1818 bild 17). Betecknande nog var stamfäderna till dessa ätter boksynta män som speciellt intresserade sig för navigationskonsten: Tomas Nordenstierna, (som f.ö. var Thomas Rajalins dotter-son) författade exercisreglementen och läroböcker för sjöartilleriet, och Otto Hagelstam (som länge var Johan Pukes adjutant) var en duktig sjömätare. Det förefaller mig inte helt otänkbart, att konteramiral Nordenstierna inspirerades av sin morfärs vapen när han komponerade sitt eget; som bild 3 visar förde ju

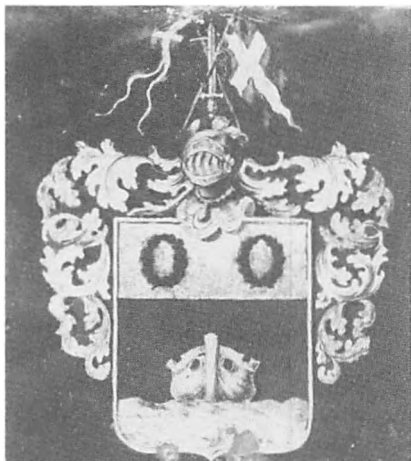
11. Amirallöjtnanten Lars Roderskölds vapen från år 1642. Svärden på hjälmen skall möjligen föreställa de slagsvärd som fördes som höghetsteckan ombord på större örlogsfartyg.

12. Amirallöjtnant Clas Bjelkenstiernas friherrevapen av år 1652. Akterspegeln i fjärde fältet är mindre valhänt utförd än skeppskrovet i det första. Tyvärr framträder varken stängen eller märsvanten på sinister hjälm.

Thomas Rajalin ett sjökort över Finska Viken i första fältet av sitt vapen.

Till denna grupp har jag räknat också några vapen, som vissa läsare kanske tycker att inte alls borde behandlas i denna uppsats. De vapenbilder det är fråga om föreställer fiskredskap; och eftersom jag själv tycker att fiske är en lika marin sysselsättning som örlogstjänst och kofferdifart har jag tagit med dem. Det första, som otvivelaktigt föreställer ett fiskredskap fördes av ätten Liuster (A 111, 1573), det andra, som kan föreställa nätlöten, förs av ätten Boije af Gennäs (A 16, 1629), och de övriga av ätterna Gyllenkrok »tre förgyllte krokur med sine hullungar« (A 862, 1674; F 195, 1727) och Liljencrans (A 2011, 1768; F 297, 1777, G 120, 1812). Såsom krokarna avbildats på vapenplåtarna ser de ut att vara metkrokur (och så har även Croneborg tolkat krokarna i ätterna Gyllenkroks vapen), men de kan förstås också

13. Kommendörkapten Jonas Gyllenstams vapen från år 1773. En kraftigt, men inte särskilt skickligt stiliserad bild av förskeppet på en fregatt. Observera befälstecknet på hjälm.

föreställa något annat slags krokar, t.ex. sådana krokar som man hade i vishuset att hänga rökta skinkor på.

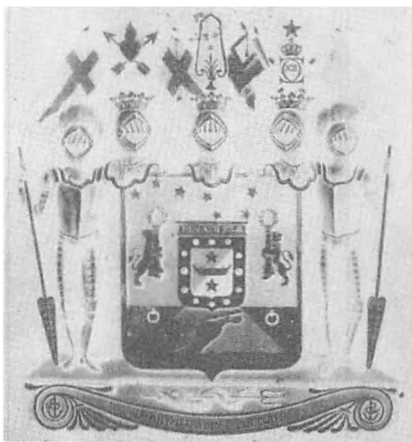
De vapenbilder som det hitills varit tal om föreställer alla föremål, som människorna själva tillverkat, och, som tab. 4 visar, har de varit rätt populära, medan det är tämligen få vapentagare som för sina sköldmärken utnyttjat det bestånd av marina ting som naturen tillhandahåller: endast en dryg tiondedel av de undersökta vapnen uppvisar fiskar, molusker eller andra havets inneväpnare.

Den största undergruppen inom denna kategori av vapen är sådana, där fiskar finns avbildade. Eftersom fisken ju länge varit en omhuldad kristen symbol är det inte uteslutet, att en del av de till arten obestämbara fiskar som förekommer bland de här behandlade vapnen i tiden valdes just av detta skäl. Men härutöver finns det några ätter, som bar fisknamn innan de adlades, och som i sina vapen

avbildade de fiskar vilkas namn de bar: von Gedda (A 1710, 1719; F 202, 1730), Gedda (A 2168, 1797), Hummerhielm (F 114, 1705) och Grundel (A 716, 1663; F 174, 1720); »Grundel« är en i Tyskland förekommande fisk).

Musslor och sjöstjärnor förekommer i sammanlagt sex vapen, vanligen som bifigurer. Bara ätten Siöstiernas vapen (A 1303, 1693) dominerar ett sådant djur: »I blått fält en bjälke av guld mellan tre gyllne sjöstjärnor, ställda två och en«. Delsiner har varit mera omtyckta än valar, endast ätten Wahlfelt (A 1930, 1751) för »en blåsande val i ett naturfärgat fält; därovan en ginstam av guld belagt med en blå molett mellan två blå kanonkuler.« Det är möjligt att fiskarna i Bielkenstiernas och Hederstiernas (A 1543, 1717) vapen skall föreställa valar, men då de inte blåser och jag inte sett dessa ätters sköldbrev vågar jag inte säga något med bestämdhet.

Inalles fem ätter för marina fabelväsen i sina vapen. Först har vi ätten Lindorm

14. Generalamiral Johan Pukes grevevapen från år 1814. I stammens mittfält syns Dristighetens sinistervända gallion och bogspröt; ovanför hjärtskölden ett band med texten DEN XVII JULII.

(A 439, 1646), i vars vapen ses en bevingad orm med framben och en hullingförsedd stjärt, som bär ett ankare över ena axeln. Det finns ungefär lika starka skäl för att denna lindorm skall vara ett landsom ett sjödjur, men p.g.a. ankaret som den bär, och hjälmprydnadens äntherhakar är jag benägen att anse den vara ett sjödjur. Helt entydigt däremot är ätten Leijonanckars vapen (A 778, 1666): »Skölden av en vågskura delad i silver och havsfärg, däri en simmande dextervänd blå sjöhäst«. Rätt så likt detta är ätten Karlströms vapen (A 857, 1674), där en gyllne sinistervänd triton i ett blått fält simmar med ett likaledes gyllne ankare i handen. Liknande fabelväsen förs av Numers (A 857, 1674): » i blått fält en naturfärgad nereid med röd stjärt och en blombukett i handen« och af Ekenstam (A 2220, 1810; bild: se Croneborg 1978, p.327) »i blått fält en naturfärgad Neptunus med treudd i handen

16. Kommandör Nils Gyllenschruufs vapen från år 1717. Observera spikklubban och äntherbilan på hjälmen.

15. Vapnet för Bengt Juusteen, år 1591 adlad Gyllenlood. Observera äntherhakarna i skölden och på hjälmen, samt de vid de senare fastnade vimplarna.

körande ett naturfärgat fyrspann av sjöhästar, allt sett en face.»

I ett tjugotal vapen förekommer figurer, som uppenbarligen är avsedda att på något sätt symbolisera *havet* eller färdvägar till sjöss. Två av dem, nämligen Palander af Vega och Ericson har det redan varit tal om. Dessa vapen återger naturtroget var sin kända farled: Nordostpassagen resp. Göta Kanal. På den senare vattenvägen syftar också ätten af Buréns vapen (A 2231, 1814 bild 18), vari man ser en öppnad slussport. Vapnet togs av brukspatronen P. C. Burén, som visserligen inte själv deltog i byggnadsarbetet, men som ivrigt verkade för att få kanalen byggd. Liksom Palanders och Ericsons vapen är Buréns vapen mindre en symbol än en avbildning; men en riktig symbol för en kanal finner vi i Nils Ericsons friherrevapen (F 403, 1860), som i första och fjärde fältet av en kvadrerad sköld med hjärtsköld visar »i ett blått fält en av två vågskuror bildad stolpe av

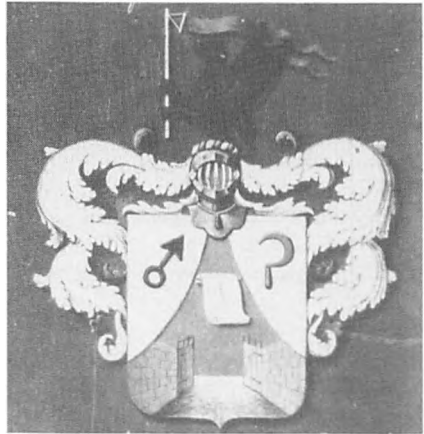
17. Överstelöjtnant Otto Julius Hagelstams vapen från år 1818. Masten i den förifrån sedda kanonslupen på hjälmen har av någon anledning inte placerats i slupens mittlinje. Under vimpeln en liten fransk trikolör.

silver, varå två svarta sparrar; i dexter sidofält ett vattenpass, i sinister sidofält en passare, båda av guld«. Här har vi ett bra exempel på hur ett konkret föremål kan återges genom en heraldisk symbol i stället för en avbildning.

Havet självt finns avbildat i två vapen varav det första fördes av ätten Rothlieb (A 523, 1651) »...clipeum bipartitum cuius superior pars caeruleo colore, inferior pars mare aestuans comprehendens nativo seu colore aquatico apparet« och det senare av ätten Sjöcrona (A 2273, 1819): »Skölden av en vågskura delad i blått och silver; i det övre fältet en krona av guld.« Hur det förra vapnet skall förklaras har jag inte lyckats reda ut, men det senare är ett talande vapen som stamfadern, possessionaten Cornelius Alexander Cronsioe utformade efter det nya namn han tog när han adlades – för sina förtjänster om lantbruket i Skåne.

I havet finns öar, och inalles sex ätter för en ö i sitt vapen. I tre fall är symboliken helt klar. Det första, fört av

de tre ätterna Cederström (A 1062, 1684; F 211, 1731; G 135, 1819), är ett helt oproblemiskt, välkomponerat talande vapen: »I en röd sköld en spets av silver, vari en naturfärgad, med cedrar bevuxen ö; i vardera sidofältet en ros av silver.« Det andra är också lätt att tolka; det komponerades för lotsdirektören Erik af Klint (A 2185, 1805), far till den kände sjömätaren, som åren 1817–20 gav ut det både pålitliga och vackra kartverket »Sveriges sjöatlas«: »I en röd sköld en av en vågskura bildad stam av silver, varur uppstiger en toppig ö av guld med grön strand; däröver en femuddig stjärna av silver«. Det tredje, som ritades för sedermera biskopen i Kalmar och en av de aderton i Svenska Akademien Anders af Kullberg, (A 2260, 1818, bild 19) är litet mera mångtydigt. Det visar i sköldens förmedelst mantelsnitt bildade svarta huvudfält (som på vapenplåten faktiskt är blåsvart) »en brinnande fyrbåk lik den på Kullaberg« som står på »en uti öppna sjön framstigande berggudde«; och om jag

18. I brukspatron P. C. af Buréns vapen av år 1814 ser man den sista slussporten i Göta kanal öppna sig mot Vättern. Som hjälmprydnad en svart grip hållande en stång med en blå vimpel.

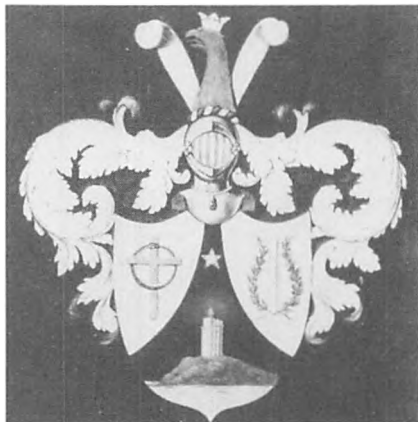
tolkat vapnet rätt så skall fyrtornet inte bara symbolisera Kullens fyr (biskop Kullberg var född på Kullen), utan också trons ljus i otrons mörker; vapnet är m.a.o. dubbelt talande.

De tre övriga vapnen i denna grupp: Klingstedt (A 661, 1660), Wallén (A 1904, 1743) och Funck (A 2294, 1672 bild 20) har jag inte lyckats tolka; och jag är inte ens säker på att berget i det sistnämnda vapnet skall föreställa en ö.

På ett annat sätt dubbeltydigt än biskop af Kullbergs vapen är ett annat som också uppvisar ett fyrtorn, nämligen de olika ätterna v. Willebrands (A 1834, 1676; F 344, 1812). Det kan knappast råda tvivel om att vapenbilden skall föreställa ett fyrtorn som eldas med ved eller kol, och som skall hjälpa alla sjöfarare att nå sitt mål; men namnet tyder ju på raka motsatsen, på villedar, som kustbefolkningen tände för att locka förbifarande fartyg på grund. Och hjälmprydnaden, en vildman med en brinnande fackla i handen, ser mera ut som en strandrövare än som en fyrvaktare.

Förr i tiden behövde alla sjömän vind för att komma till sitt mål. Också vinden, i detta fall västanvinden, har symboliskt återgetts i ett vapen, som komponerades av eller för justitiarien vid Amiralitetet i Karlskrona Anders Wästfelt (A 1035, 1681). I stället för att »förbättra« sitt ärvda släktnamn när han adlades översatte han det till et talande vapen på ett fantasifullt sätt.

I många av de vapen som jag ovan behandlat finns det en eller flera, av vågskuror bildade bjälkar, balkar eller strängar, »strömmar«. Dessa vapen är inalles 17, och jag antar, att dessa härldsbilder inte komponerats in av enbart estetiska skäl, utan enkom för att markera vapentagarnas marina intressen. Därför kan dessa figurer anses symbolisera »havet«, och det är därför dessa vapen hänförs till denna kategori.

19. Statssekreteraren, sedermera biskop Anders Kullbergs vapen av år 1818: »...på en uti öppna sjön framstigande berggudde står en brinnande fyrbåk lik den på Kullaberg».

Till sist har vi en kategori av vapen, som Croneborg (1969, p. 401) träffande har kallat *bragdvapen*, d.v.s. vapen som direkt syftar på den gärning för vilken vapentagaren blivit adlad eller upphöjd i högre stånd. Dessa bragdvapen kan delas i två underkategorier: vapen som uppvisar någon traditionell seger- eller triumfsymbol såsom en lagerkrans eller lagerkvist, och vapen vari själva den märkliga gärningen avbildas. Till den förra kategorin hör t.ex. den redan nämnda ätten Gyllenstams vapen (bild 13), samt ätten Anckarcrantz' (A 1144, 1688): »inom en bärd av guld en sköld delad i silver och rött. I det övre fältet en grön lagerkrans, i det nedre ett balkvis ställt ankare av guld«. Litet mer individualiserande är vapnen för följande tre ätter: Nauckhoff (F 343, 1813), som i första och fjärde fältet av en kvadrerad sköld, som är rött, för en svart pelare prydd med gyllne fartygsstävar, antika rostra, vilka torde stå för viccamiralen Henrik Johan Nauckhoffs insatser i sla-

get vid Hogland; Wrangel av Adinal (G 37, 1693), som i andra fältet av en kvadrerad sköld, som är silver, visar en blå, av två vågskuror bildad ström, varut en svensk örlogsflagga sticker upp; och till sist det fjärde fältet i Thomas von Rajalins redan omtalade vapen (bild 3). Bragdsymbolerna i de två senare vapnen torde inte hänföra sig till några speciella stordåd, utan till de framgångar de hade under olika kampanjer.

Av de individuella bragdvapnen är amiralen Owen Siölöws vapen (A 669, 1660) det mest dramatiska. Han var till börden engelsman och hette Owen Coxen när han trädde i tjänst hos Karl X Gustav. År 1659 kommenderade han en svensk eskader om åtta vimplar som kryssade längs den jylländska kusten. Utanför Ebeltoft stötte han på en kombinerad dansk-holländsk eskader, som han omedelbart attackerade; och inom kort hade han bränt ett och tagit fyra fientliga fartyg som pris. När han adlades som belöning för sin bragd satte han det brinnande skeppet i sitt vapen, under en

20. Flaggorna och bredvimplarna i överstelöjtnantens i Arméens Flotta Gustaf Fredrik Funcks vapen är alla försedda med unionsmärket. Men skall de antika fartygsstävarna vara sköldhållare eller postament?

ginstam belagd med tre fyrbollar och en återpik.

Den redan omtalade Johan Puke, som arbetade sig upp från skeppsgosse till generalamiral, kom att under sin livstid föra två bragdvapen. När han år 1809 upphöjdes i friherrligt stånd satte han datum för slaget vid Hogland på den roddbåt, som ingick i hans adliga vapen; och när han år 1814 befordrades till greve bibehöll han det i sitt nya vapen och satte dessutom i det mellersta av de tre nedre fälten av sin sköld Dristighetens stäv och gallion (bild 14, jfr även bilden i Croneborg 1978, p. 329).

Alla bragdvapen har inte komponerats för att symbolisera segrar: både ätten Lauw (A 957, 1680) och ätten Bogeman (A 1038, 1682, bild 21) för vapen som visar de skepp som vapentagarna förlorade, dock efter tappert fäktande och sedan skeppen skjutits i brand, det förra i slaget i Kalmarsund 1679, det senare i slaget i Køge Bugt år 1677. Likaså valde kommendören Cornelius Thijssen Ankarstierna att, när han adlades, i sitt vapen avbilda sitt flaggskepp som han själv lät skjuta i sank innan han gav sig åt övermakten i slaget vid Møn 1677. Och när kapten Anton Johan Wrangel af Sausis år 1747 baroniserades satte han i första fältet av sitt augmented vapen sitt av fiendens eld avmastade flaggskepp, till åminnelse av den strid han år 1719 utkämpade i Ålands hav mot en övermäktig rysk eskader. Samma figur överförde han till det grevliga vapen, som han fyra år senare hugnades med.

Som Louis Palanders af Vega vapen visar gör bragdens ära inte blott på stridens mark. I mitt material finns några andra vapen, som syftar på fredliga bragder, t.ex. ätterna Nordenankars (A 1985, 1756), af Schultens (A 2206, 1809) och af Klints, vilka alla förlänades för långvarigt och förtjänstfullt arbete inom sjövärdningen. Men på det hela taget är

dylika vapen inte särskilt talrika.

Någonstans mittemellan dessa kategorier faller sedermera generallöjtnanten Mikael Ankarswärds friherre- och grevevapen, från 1805 resp. 1809 (bild 7). Kanonslupen i vapnets tredje fält syftar antagligen dels på överste Ankarswärds insatser vid upprustningen av Arméen Flotta före krigsutbrottet 1788, och dels på den landstigningsoperation som han ledde några veckor därefter. Den blev visserligen ingen större framgång, men det kan tänkas att han ändå ville hugfästa minnet av den i sitt augmentede vapen.

Ur översikten ovan över sköldemärkenas innehåll framgick, att ankaret åtnjutit särskilt stor popularitet som vapenbild i de kretsar som det här är fråga om. Hur förhåller det sig då med *hjälmprydnaderna*: finner man också bland dem någon figur som utnyttjats speciellt ofta? Jovisst, den svenska örlogsflaggan; som Tab. 5 visar har inalles 90, eller 40% av de här behandlade ätterna satt en eller flera örlogsflaggor på sin hjälm. Eller litet annorlunda formulerat: tre fjärdedelar av alla de 137 vapentagare som valt en marin symbol till hjälmprydnad har opererat för

Tab 5. Frekvensen av marina sinnebilder i de undersökta hjälmprydnaderna.

Tretungad svensk örlogsflagga	60
Örlogsflagga jämte Arméens Flottas flagga	8
Örlogsflagga jämte utländsk flagga	13
Örlogsflagga jämte bredvimpel	5
Endast bredvimpel	12
Blå flagga före 1750	4
Ankare	18
Spikklubba	16
Blanka vapen	20
Segertecken	11
Kommandostav	6
Vattendjur, fabelgestalt	10
Fartyg, del av fartyg	7
Summa	189

21. Johan Baumans bragdvapen av år 1682. Som hjälmprydnad en bäge med tre pilar på strängen, säkert en anspelning på namnet Bogeman, som han tog när han adlades.

en örlogsflagga eller en bredvimpel. De flesta har nöjt sig med två flaggor, vanligen flankerande någon annan figur, men tre vapentagare har satt två, och två vapentagare har satt tre par flaggor på sin hjälm. Härtill kommer sju ätter med bara en och en ätt med tre örlogsflaggor. En särskild grupp utgörs av de tretton vapentagare, som till par för en eller flera svenska flaggor valt en rysk, tunisisk, engelsk eller fransk flagga, till äminnelse af antingen en vunnen batalj eller några års tjänst i en utländsk flotta.

På några få undantag när är det svenska flottans traditionsrika tretungade örlogsflagga som fladdrar på hjälmarna; endast amirallöjtnanten Lars Mattsson Strusschjelm (bild 8), som började som simpel båtsman, har satt två tvärskurna flaggor på sin och likaledes låtit hissa en sådan på strussen i sitt vapen; men detta var så tidigt som 1647, då bruket av tretungade resp. tvärskurna korsflaggor ännu inte hade stabiliserats. I motsats till Lars Strusschjelm har kapten Jesper Svensson, som sju år senare adlades och

tog namnet Strussköld (bild 9) nyttjat bara tretungade flaggor i skölden och på hjälmen. Likaså har amiralerna Erik Rynning (F 15, 1651), Carl Gustaf Wrangel af Salmis (G 13, 1651), Skoklosters byggherre, Clas Bielkenstierna och Clas Sparre af Söfdeborg låtit sätta tvätungade, helblå flaggor på någon av sina hjälmar. Och i de vapen som komponerades efter 1814 är flaggan försedd med det svensk-norska unionsmärket.

Fem ätter för vid sidan om örlogsflaggan också något befälstecken; en av dessa, Nordenankar, dessutom Dannebrog och en Red Ensign. Tolv för bara bredvimplar, fästa vid en kort stång. Men två av dem, Clas Bielkenstierna och Johan Stiernanckar, låter sitt befälstecken vaja från toppen av en märsstång, och en från masten av en kanonslup, sedd förifrån. Härtill kommer Johan III:s skeppshövitsman och senare Sigismunds betrodde amiral över flottan vid Narva och skeppsfolket i Finland, Bengt Juusten, adlad Gyllenlood (A 216, 1591), som på sin hjälm förde sex blågula bredvimplar najade till lika många änterhakar.

Svenska skärgårdsflottan, som senare benämndes Arméens Flotta, och under större delen av sin tillvaro var administrativt skild från örlogsflottan, fick år 1761 en egen flagga, en helblå, tretungad duk. Flera av de officerare som tjänade sig upp inom denna vapengren markerade detta genom att bruka Arméens Flottas helblå flagga som hjälmprydnad, ofta som pendant till örlogsflaggan. En vapentagare, Mikael Ankarsvärd, har prytt både sitt friherre- och sitt grevevapen med såväl Arméens Flottas flagga som dess bredvimpel.

Med hänsyn till det litiga bruket av ankaren som sköldemärken är det litet förvånande, att denna figur relativt sällan nyttjas som hjälmprydnad. Endast 18 ätter, eller 8%, har satt ett ankare på sin hjälm, och av dessa har inte fullt hälften

kombinerat det med en svensk örlogsflagga. Men ett av ankarena i min samling, det som förs av ätten von Troil (A 2039, 1756, bild: se Croneborg 1976, p. 112) är nog ingen marin symbol, utan en religiös sådan. Vapnet togs nämligen av sönerna till ärkebiskopen Samuel Troilius, som adlades för faderns förtjänster.

Nästan lika ofta som vapentagarna i sina hjälmprydnader har kombinerat ankaren med örlogsflaggan har de sammanställt denna med en figur, som annars är mycket sällsynt i svensk heraldik, nämligen spikkclubban.

Hela sexton vapentagare har valt denna figur som hjälmprydnad, vilket är ganska mycket om man betänker, att det på Sveriges riddarhus finns bara tre ätter, som har en spikkclubba till sköldemärke, nämligen von Stedingk, Wernfelt (A 1147, 1688) och Heldenhjelm (A 1540, 1717), av vilka de två sistnämnda ingår i materialet för denna uppsats. Hälften av de här diskuterade ätterna adlades mellan 1688 och 1699, varför det verkar som om valet av denna symbol var dikterat av något tillfälligt mode, som sedan kom att leva kvar i flottan. För mig förefaller detta mode ganska märkligt, eftersom spikkclubban, som ju konstruerats för att slå hål i harnesk och hjälmar, torde ha kommit helt ur bruk i mitten av 1600-talet; och såvitt mig är bekant brukades inte spikkclubbor som äntervapen. Men det kan tänkas, att den i sjöofficerskretsar uppfattades som en symbol för »förkrossande styrka» och därför blev populär. Som hjälmprydnad förekommer spikkclubban sällan ensam; den är vanligen flankerad av örlogsflaggor som hos Henck (A 1470, 1712) eller trädd genom en krona som hos Cronhaven (A 1828, 1727) eller trädd genom en lagerkrans som hos Rajalin (bild 3 och 4).

Spikkclubbans popularitet som hjälmprydnad framstår ännu tydligare när vi

jämför dess frekvens med frekvensen för övriga blanka vapen, inklusive änterbilor (Bilesköld) och änterhakar (Lindorm). I förhållande härtill är antalet hjälmprydnader bestående av fartygsdelar mycket litet; utöver de tre nyssnämnda masterna med örlogslagga hissad är de summa summarum två: ett roder, som förs av den berömde fartygskonstruktören af Chapman (A 2088, 1772) och en åra som förs av ätten Lagerbielke (F 369, 1817).

Av de tretton redan nämnda hjälmprydnader som uppvisar utländska örlogslaggor är en del bragdsymboler som t.ex. de åtta Red Ensigns i Gustaf von Psilanders friherrevapen (F 146, 1719, bild se Croneborg 1975, p. 16). Utöver dessa har ytterligare elva ätter hjälmprydnader som skall utgöra segertecken, t.ex. de tre danska flaggorna i amiral Jacob Bagges vapen (A 122, 1555). Vanligast är dock sådana konventionella segertecken som lagerkransar eller kronor, ofta uppträdda på en spikkclubba eller ett svärd. Mest dramatisk är den hjälmprydning som sedermera generalamiralen Rudolf Cederström satte i på den tredje hjälmen i sitt grevevapen (G 135, 1819) för att crinra om hans erövring av flottbasen Baltischport i mars 1790: ett rött torn med flaggstång, vid vars fot det ligger en rysk örlogslagga och i vars topp den svenska flaggan svajar stolt.

Av samma karaktär som de nyssnämnda hjälmprydningarna är de sex, som uppvisar en, eller lika ofta, två kommandostavar. De flesta är korta, jämntjocka, blå, och skodda med metall i ändorna, men i två vapen, Strusskölds, (bild 9) och grevliga ätten Ankarswärds, (bild 7) är de långa, tunna, gyllne och försedda med en knapp i övre ändan. Det är dock möjligt att staven på den mellersta hjälmen i greve Ankarswärds vapen inte är en kommandostav utan den lantmarskalksstav som han bar under riks-

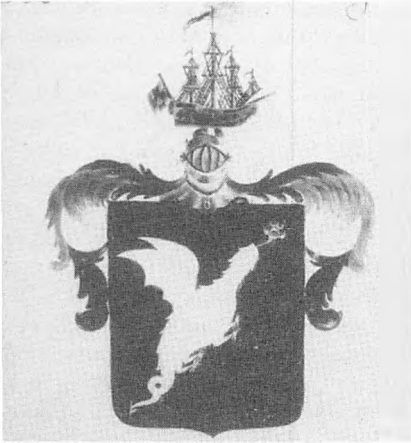
dagen 1809, samma år som han blev greve.

Nästsist har vi gruppen *vattendjur*. Som en jämförelse mellan tabellerna 3 och 4 visar uppträder dylika mycket mindre ofta som hjälmprydning än som sköldemärke, inalles i tio vapen: fem fiskar, en delfin, en sjöstjärna, en fisk med lejonhuvud och -ramar, hållande en fyrboll (Siölöw), en triton, och en Neptunus.

Till sist kan vi konstatera att båtar och fartyg är mycket sällsynta som hjälmprydningar; den enda båt som förekommer är de olika Båt- och Bondeätternas båtar; och båda de skepp jag lyckats finna är kofferdister. Det första, som pryder ätten Rosenschütz' hjälm (A 2138, 1772 bild 22) är en svensk Ostindiaman; stamfaderns far, för vars förtjänster sonen blev adlad, var nämligen en av direktörerna i Svenska Ostindiska Kompaniet. Den andra kofferdisten, som under mesangaffelnocken för en tvärskuren svensk flagga, sattes troligen dit av grosshandlarna Seton (A 2139, 1785) när de naturaliserades, för att påminna om deras vidsträckta handelsförbindelser.

En av de första i Sverige som lade sig till med *sköldhållare* var generalamiralen Hans Wachtmeister af Johannishus, Karlskronas byggherre, som år 1687 satte två nereider att hålla sin grevliga sköld. Som Rutger Croneborg visat i sina artiklar i HT blev bruket av sköldhållare allt vanligare bland friherror och grevar under senare hälften av 1700-talet; och av de högadliga ätterna i min samling har 55% sköldhållare.

Av de inalles 42 ätter i mitt material, vilkas vapen inkluderar sköldhållare, har 32, eller tre fjärdedelar, sköldhållare av marin karaktär. Vanligast är obstämbara monsterfiskar, som antagligen skall föreställa delfiner eller valar (13 vapen), därefter nereider (5 vapen), tritoner (3 vapen) och sjöhästar (likaså 3 vapen). Poseidon stöder två vapensköldar, blå-

22. Johan Henrik Rosenschütz vapen av år 1772: I ett fält av guld en ginbalksvis ställd svart salamander. Skeppet på hjälmen för akterut Ostindiska Compagniets flagga.

klädda örlogsmatrosar likaledes två, och pansklädda riddare med slutet visir och en gyllne åra i handen (bild 14) flankerar tre vapen. Och till sist har vi Adolf Erik Nordenskiölds friherrevapen från år 1880, det nästsista som förlänades i Sverige, som stöds av två uppresta isbjörnar, till äminnelse av Vega-expeditionens övervintring i Norra Ishavet.

Sköldhållare bör ju stå på ett postament, och så gör också de flesta av de ovan nämnda sköldhållarna. När de utgörs av delfiner, tritoner eller nereider består detta vanligen av musselskal, ett tämligen konventionellt arrangemang. Men sex av de undersökta vapnen står på ganska originella postament: de två kanalbyggarna B. B. von Platens (G 126, 1815) och H. S. Vult von Steyerns (F 384, 1832) vapen som står på en murad stenkaj med slussport, vilken i Vult von Steyerns vapen till yttermera visso är försedd med dammluckor, genom vilka vattnet forsar. De övriga fyra har till postament valt en underrå eller en märsrå med beslaget segel, nämligen

greve Rudolf Cederström, Henrik Johan Nauckhoff, Per Gustaf Lagerstråle (F 369, 1817) och Nils Olof Ekenstam. Alla dessa vapen kom till inom samma decennium, varför man med ett visst fog kan hävda, att bruket av en rå till postament var en modefluga inom sjöofficerskåren vid denna tid.

När Alexander I år 1809 hade erövrat Finland var det många adliga officerare och ämbetsmän som valde att stanna där i stället för att flytta till Sverige. Bland dessa fanns det företrädare för tretton av de ätter som behandlas i denna artikel; och de introducerades alla på Finlands riddarhus när det upprättades år 1818.

Redan under sitt första år som storfurste över Finland adlade Alexander några finländare som han ville belöna, och upphöjde några adelsmän i friherrligt eller grevligt stånd. Härmed fortsatte han och hans efterträdare fram till år 1904, två år före lantdagsreformen, då fyraståndslantdagen ersattes med föregångaren till vår nuvarande enkammarriksdag. Vid enkammarrens införande hade på Finlands riddarhus introducerats inalles 211 ätter, som också var introducerade i Sverige (därav 17, som av kejsarenstorfursten upphöjts i högre stånd), och 147 ätter, som adlats av kejsaren. Av sistnämnda 147 ätter är 20 sådana, som för någon marin symbol i sitt vapen. Det relativa antalet ätter, som fått sina vapen under ryska tiden och för marina symboler i dem är påtagligt högre, 12%, än motsvarande proportion i Sverige, 7%. Av de finländska ätterna är dessutom alla utom fyra sådana, som för en marin symbol i skölden; av dessa för fem ätter dessutom en nautisk symbol som hjälmprydnad.

Det hade varit intressant att göra en detaljerad jämförelse mellan de svenska och de finländska vapnen; men totalantalet finländska vapen som kommit till under ryska tiden är för litet för att

underkastas en detaljerad statistisk analys. Må det därför räcka med att jag säger, att valet och fördelningen av marina symboler i de finländska vapnen i huvudsak är desamma som i de ovan behandlade svenska vapnen. Det tycks mig vara ganska uppenbart, att den heraldiska tradition som rått i Stockholm i huvudsak upprätthölls i Helsingfors. Men jag vet alldeles för litet om kejsarlig rysk heraldik för att kunna säga, om ryska inflytanden ändå möjligen kan spåras i de finländska vapnen efter 1809.

I de äldsta medeltida vapnen tecknades ju alla föremål med klara, enkla konturer och utan perspektiv. Detta hade sin betydelse också för valet av allmänna bilder. Så länge som heraldikerna strävade efter enkelhet och klarhet förblev urvalet av föremål som lämpade sig att avbildas rätt begränsat. När detta krav började negligeras (och heraldiken började förfalla) blev det acceptabelt att till motiv för allmänna bilder välja föremål, som det var svårt eller omöjligt att stilisera (t.ex. fullriggade skepp) och att återge dem naturalistiskt. I detta avsnitt skall jag undersöka hur de allmänna bilder som föreställer skepp och skeppstyg, d.v.s. bilder av sjöhistoriskt intresse, har utformats, för att bli i stånd att avgöra om de bara utgör avbildningar eller om de verkligen omformats till heraldiska sinnebilder. Denna analys blir i så mätto begränsad att jag kommer att behandla bara en version av dessa vapen, den som hänger på Riddarhusets vägg i Stockholm, ehuru det kunde vara nog så intressant att se hur andra heraldiker har återgett samma figurer. Till en sådan jämförelse har jag emellertid haft varken tid eller tillfälle, och tröstar mig med att näst sköldebrevets version av ett vapen är vapenplåtens den intressantaste.

Den första iakttagelse som slår en är, att de skepp som seglar på Riddarhusets vapenplåtar i allmänhet är mycket natu-

ralistiskt tecknade. Tjugonio av de inalles tretioåtta skepp som finns i min samling är naturfärgade, och de flesta av dem seglar på ett ljusblått eller blågrönt hav under en blå, eller ibland silverfärgad himmel. Några av skeppen har visserligen silverfärgade och inte grävita segel, och några skepp seglar på ett silverfärgat och inte ett naturfärgat hav, men de är undantag från regeln. Det förefaller mig därför rätt sannolikt, att många av skeppen i dessa sköldemärken skall föreställa något bestämt, namngivet fartyg som vapentagaren kommanderat. Så är helt säkert fallet med skeppen i Ankarstiernas, Lauws och Bogemans vapen samt stäven i Johan Pukes grevevapen; och så torde även vara fallet med skeppet i Marten Thijssen Ankarhielms vapen.

Några få plåtar är så detaljerat och delikat utförda, att de har ett inte obetydligt sjöhistoriskt intresse; hit hör de redan nämnda plåtarna med ätterna Strusshjelmns och Strusskölds vapen. Priset i detta avseende tas emellertid av Marten Thijssen Ankarhielms plåt (A 311, 1644), som kan vara målad efter verkligheten, men också efter något av de kopparstick, föreställande berömda fartyg (Tre Kronor eller The Sovereign of the Seas) som publicerades och cirkulerade under förra hälften av 1600-talet. Plåten är även i övrigt mycket elegant utförd - möjligen i Nederländerna, varifrån amiral Ankarhielm härstammade. Tyvärr är dess färgskala så blek, att den inte kan återges här.

Även plåtarna för ätterna Ankargrijp (bild 24), Wennerstjerna (A 1424, 1702) och den redan nämnda grevliga ätten Sparre af Söfdeborg representerar marinmåleri av hög klass. Det gör också ätten Bogemans vapenplåt, där man ser hur kapten Johan Bauman under slaget i Køge Bugt satt sitt svårt skadade skepp på grund och tänt på det sedan besättningen bärgats. Schoutbynachten Frans Lauw

23. Kapten Vilhelm Hansson Gyllenskepps vapen av år 1676; som hjälmprydnad en "flaggman" i skinnluva och vida byxor.

lät aldrig göra någon vapenplåt när han introducerades, men hans begravningsvapen i Amiralitetskyrkan i Karlskrona visar ett lika väl och lika naturalistisk utfört brinnande skepp som kapten Bogemans. På sitt sätt intressanta är även de två ångfartygen i Nils Ericsons och Louis Palanders vapen, ehuru de påminner mera om sådana skeppsporträtt som koferdikaptener brukade låta tillverka i någon hamn som de besökte än om målningar av Willem van der Velde. Allt som allt är de goda fartygsbilderna inte många: när jag räknade efter fann jag inte mer än tio verkligt goda skeppsporträtt, eller en knapp fjärdedel av alla.

Dessa skeppsporträtt är ju heraldiska missfoster på grund av sin detaljrikedom, det perspektiviska framställningssättet och de naturtrogna färgerna, men detta sätt att återge fartyg har varit helt dominerande. Endast i sex vapen märker

man en klar strävan till stilisering, t.ex. i ätterna Gyllenstams och Gyllenskepps (A 902, 1676) vapen. I det senare vapnet (bild 23) finner man visserligen många naturalistiska detaljer (t.ex. storseglet är uppgigat för att man skall kunna se stormastens surringar och vant; gallionsbilden och gallionsreglarna; bärghulten; de uppslagna styckeportarna med kanonerna utrullade; sömmarna i seglen; kampanjlanternans glasrutor och spröjsar), men det totalintryck man får är, att skeppet, trots de många detaljerna, är ritat i en stram heraldisk stil. Detsamma gäller i ännu något högre grad om Johan von Rayalins vapen (bild 4), där det under byggnad varande skrovet är klart och medvetet stiliserat.

Ätterna Gyllenskepps och Anckarhielms vapen är också i så måtto ovanliga som de båda visar skeppen i helprofil, vilket ju är det traditionella heraldiska sättet att avbilda ett föremål. I motsats härtill har de flesta andra skepp som förekommer i mitt material avbildats perspektiviskt, (jfr. ätten Anckargrijps vapen, (bild 24), och alltid sedda från den ena låringen (vanligen babords, emedan skeppen oftast är dextervända), men aldrig förifrån. Eftersom det inte borde vara nämnvärt svårare att teckna av ett skepp förifrån än akterifrån vågar jag gissa, att vapenmålarna valt det senare sättet därför att det då är möjligt att på bilden få med skeppets flagga, som ju fördes på en stång längst akterut på kampanjen.

Fartygen i några vapen är målade på ett sådant sätt, att man inte kan avgöra om de representerar medvetna försök till stilisering, eller om de utgör resultatet av en okunnig och valhant vapenmålares arbete. Ett sådant vapen är ätten Barcks (A 722, 1663, bild 25), om vilket man kan säga, att det återger ett skepp i största allmänhet genom att framhäva de mest karakteristiska detaljerna. Men ett

skepp sådant som det avbildade har aldrig funnits i sinnevärlden. Detsamma kan sägas om fartygsskrovet i första fältet av Bielkenstiernas, i hjärtskölden av Psilanders och i nedre fältet av Cronhovens vapen.

Att skeppen i så många vapen inte stiliserats utan av utan avbildats på ett naturalistiskt manér kan troligen delvis förklaras med att de faktiskt var avsedda att föreställa skepp som existerat i verkligheten, emedan vapentagarna ville ha sitt förändes skepp eller sitt flaggskepp avkonterfjät i sit vapen på ett sätt som visade hur det verkligen såg ut. Att de heraldiker i kungens kansli eller på Riddarhuset som sedan komponerade vapnen gjorde som vapentagarna ville kan i sin tur ha berott på, att det faktiskt är mycket svårt att teckna ett stiliserat 1600- eller 1700-talsskepp. De skepp, som kan beskådas i elegant stiliserade avbildningar på många sigill från medeltiden var betydligt lättare att avbilda på så sätt, emedan både skrov och riggar på den tiden var betydligt enklare än under 1600-talet.

Emedan det är betydligt lättare att stilisera enkla än sammansatta föremål har också en större proportion båtar än skepp återgetts stiliserade; det är bara ätten Espings vapen som utformats lika naturalistiskt (men inte lika elegant) som ätten Anckarhielms. I enlighet med medeltida traditioner, representerade av ätterna Båts och Bondes vapen, har man i alla vapen, som innehåller båtar, tecknat dessa med markerade stävar, köl, bordgångar och årtullar, och i allmänhet inte heller försökt återge en tredje dimension genom skuggning.

Också det skeppstyg som förekommer i våra vapen har avbildats på ett tämligen naturalistiskt sätt. Både märskorgen i ätten Gyllenmärs' och rodret i ätten Roderskölds vapen är perspektiviskt tecknade vilket, enligt mitt förmenande,

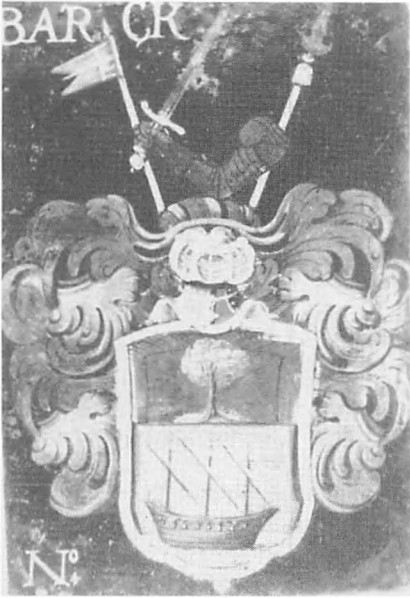
inte hade varit nödvändigt. Rodrets proportioner är sådana, att det förefaller att vara ett båtroder, ehuru beslagen och fingerlingarna anger att det skall vara ett skeppstroder.

Denna översikt har gett vid handen dels, att bara en ganska liten del av de många ting som nyttjas till sjöss har använts som modell för vapenbilder och dels, att några få av dessa har nyttjats särdeles ofta. Vad kan detta mycket ensidiga val av symboler bero på?

En viktig orsak var säkert det symbolvärde som ankaret hade; det är s.a.s. färdigt stiliserat, har goda gestaltkvaliteter, fyller skölden bra, och är lätt att känna igen och tolka. Annat skeppstyg, som t.ex. jungfrur, koffernaglar, block eller esselhuvuden, som är lika lätta att stilisera, var inte på samma sätt lätta att

24. Kapten Henning Anckargrijps vapen år 1678. Skeppet i det är mycket mer naturalistiskt målat än det i bild 23. Som hjälmprydnad två svarta gripar med ryggen mot varann, hållande varsin flagga.

25. Amirallöjtnant Jöran Barcks vapen av år 1663. Det är helt omöjligt att avgöra om skeppet skall vara riggat med råsegel eller latinsgel.

känna igen och förstå för andra än sjö-
män, vilket kan vara en möjlig orsak till
att dylika föremål inte alls förekommer i
de vapen jag behandlat. Ty den som
komponerar, eller låter komponera ett
vapen åt sig vill naturligtvis att det skall
förstås av alla som ser det. Jag kan gott
tänka mig att de flesta amiraler och
skeppsredare som adlades var ovilliga att
sätta en bild av t.ex. ett gångspel eller en
kranbalk i sitt vapen därför att ingen
bland deras ståndsbroder eller den stora
allmänheten kunde väntas veta vad vap-
net föreställde.

Och til slut skal vi inte glömma, att de
flesta vapentagare och heraldiker sanno-
likt var traditionsbundna och konven-
tionella människor, för vilka det föll sig
svårt att avvika från etablerade mönster.

Och det är väl härutinnan som heraldi-
kens förfall sedan 1600-talet består: i de
dåtida heraldikernas oförmåga att in-
förliva tidigare obeaktade eller helt ny-
tillkomna föremål i förrädet av allmänna
bilder. Och i den mån de gjort det har de
inte mäktat med att omforma de marina
föremålen till heraldiska sinnebilder utan
nöjt sig med att avbilda dem.³⁾

I början av artikeln nämnde jag, att
det relativt sett skapades fler vapen inne-
hållande marina symboler under 1700-
talets sista och 1800-talets första decen-
nier än under tidigare perioder. Det vore
intressant att reda ut i vilken utsträck-
ning denna fluktuation också berör valet
av allmänna bilder med marint motiv.
Tyvärr är antalet fall i alla utom två
härovan behandlade kategorierna så litet,
att ingen meningsfull statistisk analys
kan göras. De enda vapenbilder som kan
underkastas en dylik är ankaret och skep-
pet. Som en jämförelse mellan tab. 1 och
tab. 6 visar är fördelningen enligt yrke
hos dem som har ett ankare i vapnet
nästan densamma som hos hela den un-
dersökta populationen. Vad bilderna av
skepp beträffar så motsvarar fördelnin-
gen ovan bättre det som man intuitivt
väntar sig, ehuru proportionen lantmili-
tärer som för ett skepp i vapnet är miss-
tänkt stor. Den kommer sig av att i denna
grupp ingår fem ätter Sinclair, som vid
naturaliseringen eller befordran till högre
stånd bibehöll ättens gamla vapen, vari
ett skepp är avbildat.

Vad sedan den vanligaste hjälmpryd-
naden, den svenska örlogsslaggan, be-
träffar så har jag redan nämnt att dels
den, dels spikklubban var speciellt om-
tyckta av sjöofficerskåren. Granskar vi hur
bruket av örlogsslaggor sluktuerat så fin-
ner vi, att sådana togs till hjälmprydnad
av jämnt hälften av alla nyadlade under
Karl XI:s regering, och av 44% av alla
nyadlade under Gustav III:s tid. Det
förra procenttalet är så stort, och det

Tab. 6. Förekomsten av ankren och skepp i svenska adelsvapen, enligt vapentagarens yrke.

	Ankare		Skepp		Alla	
	n	%	n	%	n	%
Sjömilitärer	27	44	25	66	117	51
Civila tjm. i flottan	7	11	-	-	19	9
Lantmilitärer	7	11	9	24	31	14
Övriga	20	33	4	10	59	26
Inalles	61	99	38	100	226	100

senare nästan så stort att det icke kan ha uppkommit genom slumpens lek, varför man torde kunna hävda, att valet av örlogssluggan till hjälmprydnad var något av ett mode i sjöofficerskåren under dessa monarkers tid.

Som tab. 1 utvisar omfattar min population 115 vapen som tagits av sjöofficerare, och som jag nämnde i inledningen har jag dessutom spårat upp 18 nyadlade och 5 naturaliserade sjöofficerare som *inte* satt någon marin symbol i sitt vapen. I några fall är det ganska klart varför dessa sjöofficerare gjort så: Tre av dem bar namn, som de behöll när de adlades, och för vilka det var lätt att komponera talande vapen: Blom eller Blume (A 303, 1642), Brand (A 20, 1625) och Bär (A 464, 1649); fem hörde till inflyttade borgerliga släkter, som uppenbarligen länge hade haft borgerliga vapen: Braun (A 1091, 1686), Feif (A 1405, 1705), v. Hohenhausen (A 2150, 1786), Wagner (A 1544, 1717) och Wernle (A 874, 1675); och två övertog vid adoption eller giftermål sin adoptivfaderns resp. svärfaderns namn. Men sex män i denna grupp tog vid adlandet nya namn av den vanliga svenska typen, t.ex. Gyllenflög (A 434, 1648) och Stjernborg (A 1097, 1685), och lät komponera sina vapen där-efter. Vilka överväganden det var som bestämde deras val kunde möjligen ett närmare studium av deras biografier avslöja, men ett sådant har jag inte haft tid

till. Vi måste därför nöja oss med, att med ledning av ovan framlagda siffror konstatera, att det var ganska sällsynt, att adlade eller till högre stånd befordrade sjöofficerare inte markerade sin bindning till sjön med de figurer de satte i sina vapen.

Noter:

Ovanstående artikel utgör en utvidgad version av ett föredrag som författaren höll på Heraldiska Sällskapets i Finland möte den 19. februari 1981. Alla bilder utom nr:is 1, 3 och 4 är fotografier av vapenplåtar på Riddarhuset i Stockholm, som jag fått låna för denna uppsats. För detta tillmötesgående frambär jag härmed mitt tack.

1) I denna tabell är summan större än antalet vapen i mitt material emedan många sköldar innehåller mer än en marin figur.

2) För att göra det lättare för läsarna att i vapenboken hitta något i min uppsats nämnt vapen har jag första gången som det nämns i texten satt ut ättens nummer och året då den adlades.

3) Som kontrast kan nämnas våra dagars finländska heraldiker, som förstätt att på ett slående sätt göra heraldiska sinnebilder av både den traditionella bondekulturens och den moderna teknikens föremålsbestånd.

Källor:

Carpelan, Tor: Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna efter 1809 adlade, naturaliserade eller adopterade ätterna. Helsingfors 1942.

Croneborg, Rutger: Något om symboler och attribut i svenska adelsvapen från medeltid till Vasatid. *Heraldisk Tidskrift nr 19, 1969* pp. 393-404.

Dens.: Försök till karakteristik av svensk adlig heraldik under frihetstiden. *Heraldisk Tidskrift nr 33, 1976*, pp. 105-113.

Dens.: Något om heraldiska former, symboler och attribut i svenska adelsvapen under gusta-

vianska tiden samt århundradet efter 1809. *Heraldisk Tidskrift nr 37, 1978*, pp. 321-333.

Elgenstierna, Gustav: Svenska adels ättartavlor I-IX Stockholm 1925-36.

Fahlbeck, Pontus: Sveriges adel. Lund 1898.

Granfelt, G.: Finlands ridderskaps och adels vapenbok. Helsingfors 1888.

Klingspor, C. A.: Sveriges Ridderskaps och Adels Vapenbok. Stockholm 1890.

Stiernstedt, A. W.: Sveriges Ridderskaps och Adels Vapenbok I-V. Stockholm 1859.

P.S. När ovanstående uppsats redan förelåg i korrektur råkade jag av en händelse få se Patrick V. Glasenapps nyutkomna *Baltisches Wappenbuch* (förf:s förlag, Alling bei München 1980); och när jag bläddrade igenom den fick jag ett intryck av att bara få av de vapen som finns avbildade i den uppvisade marina symboler. När jag sedan räknade efter hur många sådana vapen boken faktiskt innehöll fann jag, att de inte utgjorde mer än 3.5% av alla.

Emedan det ur företalet framgick, att denna nya vapenbok i vissa avseenden skilde sig från Klingspors *Baltisches Wappenbuch* av 1883 gick jag på samma sätt igenom detta verk och fann, att 4.1% av vapnen i det uppvisade marina sinnebilder. För ytterligare jämförelser skull räknade jag dessutom efter hur många av vapnen i Achens *Danske adelsvåbener* som innehåller nautiska symboler, och fann att de utgör 6.5%.

Jämför vi nu proportionen vapen med marina sinnebilder i mitt urval, 7.8%, med motsvarande proportioner i de tre övriga, här nämnda vapenböckerna, så

skall vi finna, att skillnaden mellan frekvenserna av marina sinnebilder i den svenska och den danska vapenboken icke är statistiskt signifikant, men att skillnaderna mellan frekvensen i de två baltiska och i den svenska vapenboken är statistiskt högst signifikant, d.v.s. sannolikheten är mycket liten för att så stora skillnader skulle ha uppstått på grund av slumpens lek.

Detta resultat kan - åtminstone delvis - förklaras med att de fyra baltiska länderna: Estland, Livland, Kurland och Ösel, aldrig varit eller hört till någon sjömakts, vars flotta, liksom den svenska, kunnat tjäna som karriärstege. De relativt ytliga jämförelser som jag hittills kunnit företaga tycks mig visa, att de marina symboler som finns i de baltiska adelsvapnen har placerats i en mera underordnad position än vad som är fallet i motsvarande svenska vapen. Detta är emellertid bara ett första intryck som borde ägnas ett närmare studium; det samma gäller de nautiska symbolerna i de danska vapnen.

K.P.

Fra bomærke til adelsvåben – to Randersslægters sociale opstigen

Af Allan Tønnesen

VED det københavnske Kunstindustrimuseums heraldiske udstilling i forbindelse med den 14. internationale genealogiske og heraldiske kongres blev adskillige stykker hentet frem fra magasiner og lidet iøjnefaldende steder i samlingen. Om nogle af dem fremkom der ved denne lejlighed nye oplysninger, alene derved at de blev betragtet i en specifik heraldisk belysning.

Et af de museumsstykker, hvis gåde ikke blev løst i katalogen, er dens nr. 143, en damaskdug med en vævet fremstilling af Jacobs historie, udført i Harlem i Holland ca. 1657 (Mus. nr. 44/1970).

Dateringen stammer fra det broderi, der findes midt på dugen, og som ud over årstallet består af to borgerlige våbenskjolde, det ene et bomærke, det andet et

Damaskdug i Kunstindustrimuseet med borgmester Mads Poulsen og hans hustru Anne Nielsdatters mærker og initialer.

Lysestage i Nationalmuseet med borgmester Mads Poulsen og hans hustru Anne Nielsdatters mærker og initialer.

Jesusmonogram med initialerne M.P.S. og A.N.D. Det oplyses, at D'et skulle betegne navnet Dürvinger, en indvandret hollandsk pige, der blev gift i Danmark. Denne tradition må den med ældre indskrifter fortrolige beskuer umiddelbart møde med skepsis. Et initialpar hver bestående af tre bogstaver, af hvilke de sidste er henholdsvis S og D, vil normalt betegne et ægtepar med navne af patronymtypen, endende på -sen og -datter.

Borgmester Mads Poulsens segl på det af borgerstanden underskrevne eksemplar af enevoldsarveregeringsakten af 10. januar 1661.

Jeg nåede ikke at gøre noget ved spørgsmålet inden udstillingens åbning, men da jeg bagester stak sedlen med bomærket ned blandt andre uidentificerede af Andreaskorstypen, viste det sig, at det stod der i forvejen, oven i købet i selskab med et Jesusmonogram og med de samme initialer samt årstallet 1663. Henvisningen gjaldt graveringen på en malmstage i Nationalmuseet (inv. nr. D 7320), hvortil den var indgået 1909 som testamentarisk gave fra enkefru Betty Lind¹). Heller ikke denne indskrift kunne umiddelbart identificeres.

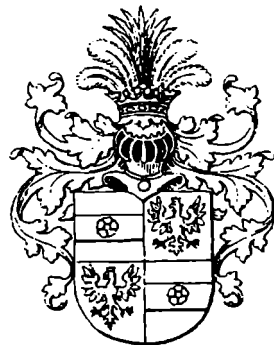
Jeg blev nu nysgerrig efter at kende dette ægtepar. Jeg gennemgik hele mit bomærkekartotek og fandt da også omsider manden: borgmester i Randers Mads Poulsen, der som en af byens repræsentanter havde underskrevet og beseglet borgerstandens arvehyldingsakt i 1661²). Ganske det samme bomærke brugtes af Randersrådmanden Poul Nielsen i 1584 ved hyldingen af den senere Christian IV og i 1608 ved hyldingen af dennes ældste søn, den udvalgte prins Christian³). Når man ved, at sønner oftest overtager faderens bomærke med få eller ingen ændringer, og da navnene passer i patronymsystemet, synes det indlysende, at Poul Nielsen må være Mads Poulsens far.

Om Mads Poulsen fortæller Randers Købstads Historie (II, s. 383 f), at han endte som godsejer, og yderligere et par opslag tegner herefter hurtigt billedet af ham som en af de borgere, der ydede

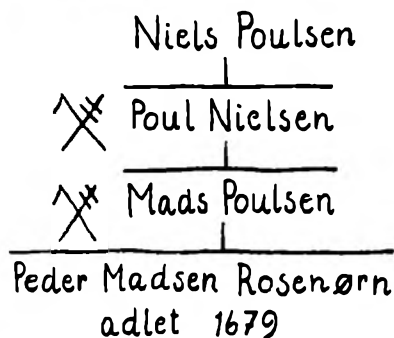
kronen store lån i årene op til og under krigen med Sverige 1657-60, og hvis fordringer for en stor dels vedkommende blev godtgjort ved udlæg i krongods. Efter statsomvæltningen kunne borgerlige jo nu besidde frit jordegods. Mads Poulsen fik i 1661 udlagt Holmgård og Tvilumgård, der begge havde hørt til Silkeborg slot. Tvilumgård modsvarede et krav på 35.034 rdl.⁴).

Også Oksholm nord for Limfjorden var Mads Poulsen en kort tid ejer af. I 1668 måtte den hidtidige ejer, Knud Seefeld overlade ham og tre andre kreditorer gården. De skilte sig dog af med den allerede i 1670.

Tvilumgård beholdt han derimod til sin død i 1676, ligesom han fortsatte som borgmester i Randers, skønt han nu var godsejer. Gården gik i arv til hans søn, kancelliråd Peder Madsen, som i 1679 blev adlet med navnet Rosenørn. Herefter er det let ved hjælp af adelsårbogen at udrede de manglende led i kæden. Slægtens stamfader Niels Poulsen, født 1514, var en af de 24 »oldinge« i Randers og døde 1559; hans søn var den omtalte Poul Nielsen, der blev født 1551, blev rådmand 1590, borgmester ca. 1616 og døde 1618. Næste generation er vor borgmester Mads Poulsen, født 1600, rådmand 1638 og borgmester 1655. Som det

Slægtens Rosenørns våben. Efter Storck.

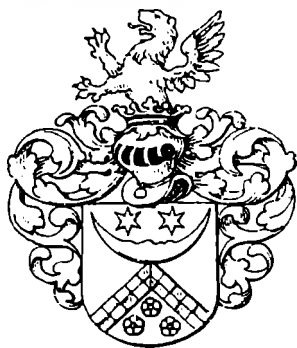

Forenklet fremstilling af den Poulsen-Rosenørnske stamtavle.

var at vente ud fra initialerne, hed hans kone Anne Nielsdatter. Hun var datter af endnu en Randersborgmester, Niels Jacobsen, fra hvem flere andre nyere jyske adelslægter nedstammer³).

Det er klart, at Peder Madsen efter sin ophøjelse ikke længere kunne bruge slægtens gennem mindst to generationer anvendte bomærke. Han fik nu ret til at føre adelig hjelm og skjold med et af tidens typiske kvadrerede våbener.

En helt tilsvarende udvikling kan iagttages for en anden Randersslægts vedkommende. Det drejer sig om slægten Benzon, hvis stamfader var købmand Bent Bentsen i Ribe. Hans søn Hans Bentsen (ca. 1510-86) ejede jordegods i nærheden af Ribe, og først næste generation, Bent Hansen (ca. 1540-1622) slog sig ned i Randers, hvor han blev en af de 24 »oldinge«. For ham kendes et bomærke, der med få ændringer videreførtes af hans søn af første ægteskab, rådmand Hans Bentsen (ca. 1565-1622). Bent Hansen blev anden gang gift med Karen, datter af den foran omtalte Poul Nielsen, og havde i dette ægteskab sønnen, dr. med. Niels Benzon (1609-74), der ejede

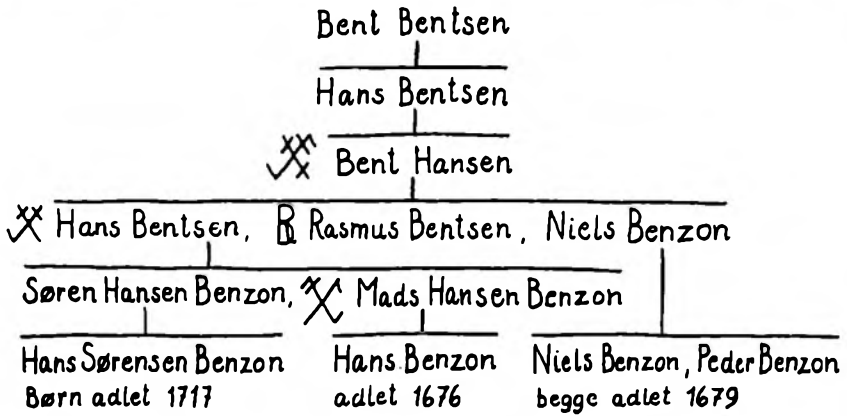
Våben for brødrene Niels og Peder Benzon 1679. Efter Storck.

herregårdene Vår, Højris og Bjørnkær, og som var gift med en anden datter af borgmester Niels Jacobsen, Mette. Deres sønner Niels og Peder blev adlet 1679.

Rådmand Hans Bentsen havde bl. a. sønnerne Søren Hansen Benzon (1618-68), der var provst og sognepræst ved Sankt Mortens kirke i Randers, og borgmester i Randers Mads Hansen Benzon. Mens provsten allerede i 1653 benyttede et af de senere kendte Benzonvåbener, beholdt borgmesteren en variant af det fædrene bomærke. Borgmester Mads Hansen Benzons søn, Hans Benzon blev i 1679 adlet med en tredje udgave af Benzonvåbenet.

Våben for Hans Benzon 1679. Efter Storck.

Forenklet fremstilling af den Benzonske stamtavle. Rasmus Bentsens monogram findes på den lysekroner i Sankt Mortens kirke, som han og hans hustru Maren Hendericks skænkede 1634.

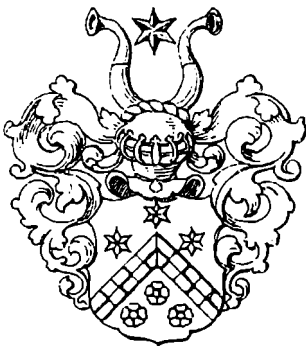
Provst Søren Hansen Benzons søn, kommerceråd og assessor Hans Sørensen Benzson (1657-1715), der var ejer af Vester Ladegård, Klarupgård, Juellund, Sohngårdsholm, Kjellerup og Buderupholm, førte samme våben som sin far, og med dette våben blev hans børn adlet i 1717⁶).

En sikkert enestående heraldisk manifestation af slægtens sociale opstigen har vi i den fornemme sølvkande, som kommerceråden i 1714 skænkede Garnisons kirke i København som alterkande. Den

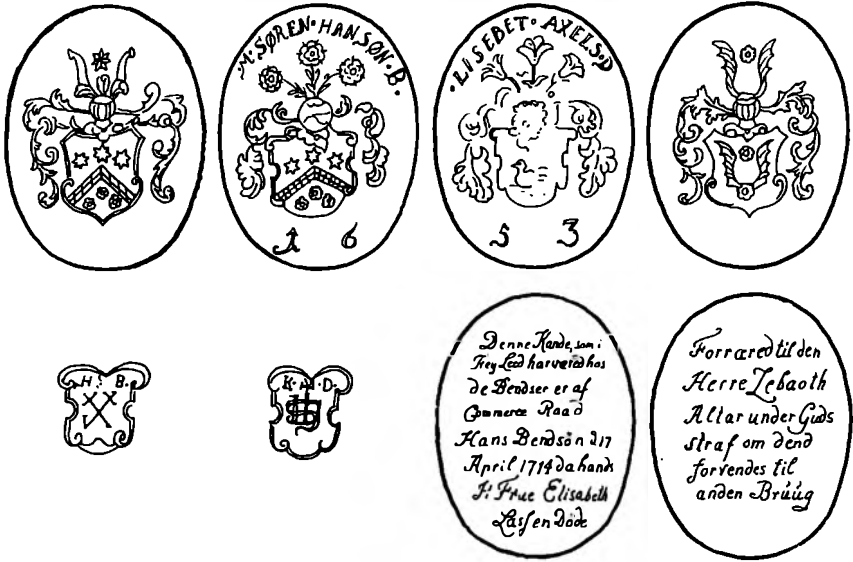
var oprindelig kun prydet med rådmand Hans Bentsens bomærke og hans hustru Karen Mogensdatter Schous Jesusmonogram, men blev senere i de tomme, ovale felter forsynet med M(agister) Søren Hansen Benzons og kommerceråd Hans Sørensen Benzons og samt deres hustruers våbener, altså ialt repræsenterende tre generationer⁷).

De to slægters bomærker er begge af Andreaskorstypen, og de til begge grupper hørende varianter ligner hinanden så meget, at man fristes til at antage, at der foreligger et fælles udgangspunkt. Men selv om der forekommer flere tilfælde af indgifte, ligger disse forbindelser dog senere end den tidligste forekomst af bomærkerne.

Helt påfaldende virker det dog, at den med begge familier besvoglede borgmester Niels Jacobsen (1556-1624) også fører et bomærke af samme type, der tilmed i høj grad ligner borgmester Jep Hofmands (død 1570), hvis søn, borgmester Søren Hofmand (død 1590) havde været gift med Niels Jacobsens anden hustru Maria Pedersdatter Lassen. Jep

Våben for Hans Sørensen Benzons børn 1717. Elter Storck.

Den Benzonske sølvkande i Garnisons kirke, udført ca. 1640 af den københavnske guld- og sølvsmed Jørgen Jørgensen Prytz. I låget er indfældet en medaille med brystbillede af Christian IV og rigsvåbenets enkelte skjolde i en krans udenom. De to små skjolde med mærker for rådmænd Hans Bentsen (ca. 1565-1622) og hans hustru Karen Mogensdatter Schou (død 1645) er placeret øverst på kandens korpus. Midtpå er otte ovale felter, hvoraf de seks efterhånden er blevet udfyldt; i 1653 de to under de små skjolde med våbener for provst Søren Hansen Benzon (1618-68). Flankerende disse to felter er gravet våbenerne for tredje generation, kom-merceråd Hans Sørensen Benzon (1657-1715) og hans hustru Elisabeth Lassen (1671-1714). Det sidste er dog helt forskelligt fra det, hendes broder Peder Thøgersen Lassen fik tildelt ved sin adling i 1731.

 Jep Hofmand

Søren Hofmand ~ Maren Pedersdatter ~ Niels Jacobsen

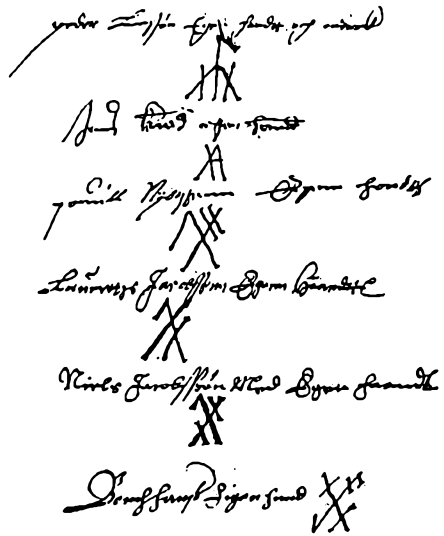
Borgmester Niels Jacobsens bomærkerelationer. Jep Hofmands bomærke findes på et segl 17. december 1559 (RA.DK. B 44).

Hofmand ses dog ikke at have nogen familiemæssig forbindelse med hverken Poulsen-slægten eller Benzons-slægten, og i hvert fald for Poulsen-slægtens vedkommende er forbindelsen med Niels Jacobsen langt senere (Mads Poulsens ægteskab med Anne Nielsdatter 1621) end slægtens tidligst dokumenterede brug af bomærket (Poul Nielsen 1584).

At der foreligger en indtil videre ukendt forbindelse, forekommer dog sandsynligt.

Noter:

- 1) Gengivet i Niels-Knud Liebgott: Lys. København 1973, s. 23.
- 2) Rigsarkivet. Arvesuccessionen og suveræniteten.
- 3) Rigsarkivet. Hyldinger. Randers.
- 4) J. P. Trap: Danmark (5. udg.). Viborg amt s. 457; Skanderborg amt s. 567; Carl Christensen: Formuesforhold i Danmark 1660-1700. København 1941, s. 63, 64, 69; Johan Jørgensen: Rentemester Henrik Müller. København 1966, s. 184.
- 5) Danmarks Adels Aarboeg 1932, s. 143 f.
- 6) Danmarks Adels Aarboeg 1937, s. 3 f.
- 7) Danmarks Kirker. København by III. København 1966-72, s. 231 f.

Udsnit af Randers magistrats og de 24 »oldinges« underskrifter med bomærker bagest i »Randers bys vilkår og artikler« fra 1609 (Landsarkivet for Nørrejylland D 21. 331). Øverst ses borgmester Peder Lassens »hånd og mærke«. Han var Niels Jacobsens svigerfar, men bomærket er af en anden type end de i familiekredsen i øvrigt forekommende. De fire nederste bomærker tilhører Poul Nielsen, Lauritz Jacobsen, Niels Jacobsen og Bent Hansen.

Nya vapen i svenska adelskalendern

Av Erik Spens

SVERIGES ridderskap och adels kalender 1980, den nittiofemte årgången, utkom några månader före jul. Riddarhusgenealogen Pontus Möller kunde fira 20-årsjubileum som kalenderredaktör genom att presentera sin elfte utgåva om drygt 1100 sidor. Han bör med tillfredsställelse kunna betrakta sitt verk.

I vad avser vapenbilderna är förändringarna i den nya kalendern inte särskilt omfattande. En grevlig ätt (Snoilsky), två friherrliga ätter (von Budberg och Falkengreen) samt fyra adliga ätter (af Billbergh, Lagerbring, Oldevig och von Wolffradt) har utslucknat och deras vapen har försvunnit ur kalendern. I stället har i kalendern återinförts fem adliga ätter, vilkas vapen inledningsvis skall här helt kort kommenteras.

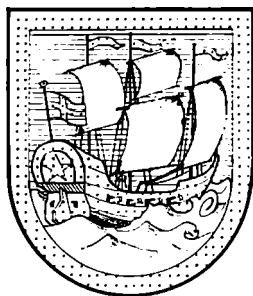
Först nämns ätten Gyllenskepp, som fick adlig värdighet 1676. Den adlade var kommandör i amiralitetet och hans sköld visar ett mot vänstra sköldkanten seglande skepp.

Jägerhornet som vapenbild har burits av många frälsesläkter i Finland, bl.a. av den 1625 vid riddarhusets instiftande under nr 114 introducerade ätten Jägerhorn af Spurila. En gren av denna släkt,

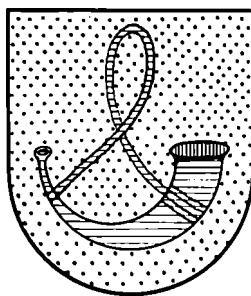
som immatrikulerades 1820 på riddarhuset i Finland under nr 5 bland adelsmän, har nu överflyttat till Sverige.

År 1717 fick tre medlemmar av den skotska släkten Leijel svensk naturalisation. Alla tre introducerades två år senare under nr 1531-1533 med bibehållande av sina namn och med samma skotska korsvapen. Enligt Elgenstierna anses de tre ätterna ha gemensamt ursprung med en skotsk baronetätt Lyel eller Lyelle, som förde samma vapen. Namn- och vapenlikhet tyder också på samband med den skotska lordätten Lyle. Av de tre ätterna fortlever ätten nr 1532, som nu beretts plats i den nya kalendern.

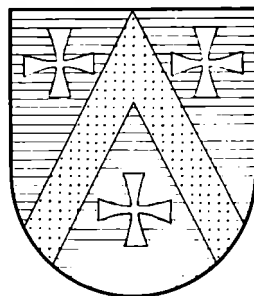
Kaptenen Samuel Qvillfelt, av en svensk släkt från Östergötland, fick 1739 tysk riksadlig värdighet. Tolv år senare fick den adlades tre söner svensk naturalisation och introducerades påföljande år under namnet von Qvillfelt. En av dessa söner blev 1799 uppflyttad i den dåvarande riddarklassen under nr 1924 A. Men det är inte denna kommandörsätt utan ätten nr 1924 B, som redovisas i den nya kalendern. De båda ätternas vapen visar i blått fält en utskjutande kanon, i rött fält en beväpnad arm, hål-

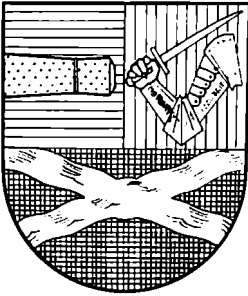
Gyllenskepp, nr 902.

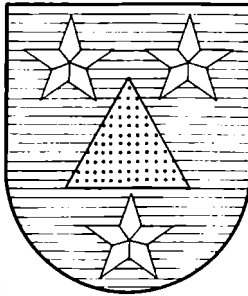
Jägerhorn af Spurila, nr 114.

Leijel, nr 1532.

von Qvillfelt, nr 1924 B.

af Schultén, nr 2206.

Klingspor, nr 195.

lande ett svärd, och i svart fält tre balk- och ginbalkvis korslagda strömmar.

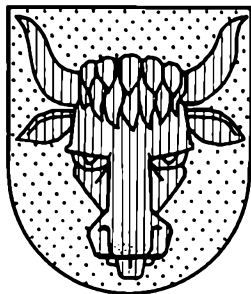
Den femte och yngsta ätten är ätten af Schultén, som adlades 1809 enligt 37 § nämnda års regeringsform, innebärande att endast huvudmannen innehar adlig värdighet. Den adlade översten Natanael Gerhard Schultén, som var chef för sjö-mätningsskåren och överdirektör för lotsverket, »gjorde triangelmätningar över nästan alla Sveriges, Finlands och Ålands skärgårdar» samt förde också i sin sköld i blått fält en triangel av guld. Han nämns som »en utmärkt astronom» men fråga är om inte stjärnorna i hans vapen också syftar på att han var riddare av nordstjärneorden. Efter några år flyttade han till Finland och utverkade storfursten-kejsarens bifall till att adelsskapet utsträcktes till hans barn och efterkommande. Ätten immatrikulerades därefter på riddarhuset i Finland. En son till honom blev 1859 upphöjd i friherrligt stånd. Medlemmar av denna ätt har nu återinvandrat till Sverige. Tyvärr har denna ätts vapen i kalendern fått byta plats med ätten Leijels vapen.

De i kalendern återgivna vapenbilderna omfattar endast stamvapnet. Det finns emellertid ett par undantag. I kalendern har intagits två planscher i färg med fulla vapen. Den ena av dem visar vapnet för friherrliga ätten Sparre av en medeltida svensk frälsesläkt -

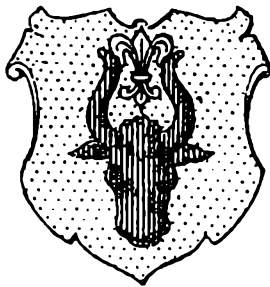
kvadrerad sköld, belagd med hjärtvapen: i blått fält en sparre av guld. Den andra planschen återger vapnet för Sveriges äldsta inhemska släkt, den 700-årsjubilerande adliga ätten Natt och Dag - delad sköld med övre fältet av guld och det nedre blått, belagt med spjälverk. I vad avser hjälmprydnad företer de två tämligen jämgamla ätterna med de blågula sköldarna en viss likhet - den friherrliga en påfågelsstjart mellan två blå fanor och den adliga sex påfågelsfjädrar, tre över tre ställda, mellan två fanor, dexter delad i blått och guld samt sinister delad i guld och blått.

Några vapen har nyritats av arkivarien fil. mag. Jacques de Waern. För adliga ätten Hård af Segerstad har använts en förlaga av frater Bengt Olof Kälde. Att oxhuvuden kan ritas på olika sätt framgår av en jämförelse mellan bilderna av detta vapen och av vapnet för ätten Hård af Torestorp (mellan hornen en fransk lilja av silver). Sistnämnda vapen torde ha ritats någon gång vid sekelskiftet.

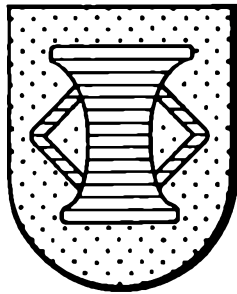
Vapnet för adliga ätten Klingspor (nr 195) är också nyritat - i rött fält en mot en grön ek »i högt språng löpande» naturfärgad hjort och mellan dem en uppvänd sporre av guld, allt på grön mark. För friherrliga och grevliga ätterna Klingspor, introducerade 1775 respektive 1800, är stamvapnet delat av ett störtat gaffelsnitt i tre fält, i det första av guld den gröna

Härd af Segerstad, nr 17.

Härd af Torestorp, nr 60.

von Knorring, nr 1976.

eken, i det andra av silver den löpande hjorten och i det tredje - som fått behålla den röda färgen men däremot inte någon grön mark - den uppvända sporrén.

Enligt uppgift i riddarhusdirektionens kalenderförord skall konstnären Carol Hedberg i Helsingfors ha ritat det nya vapnet för adliga ätten von Knorring nr 1976. Men en förväxling har skett. Den i kalendern återgivna vapenbilden är ritad av annan, tills vidare okänd hand. Det av Carol Hedberg ritade vapnet lär återfinnas i nästa utgåva av Ointroducerad adels kalender, som bör ha utkommit, när denna uppsats föreligger i tryck.

För en konstnär måste det vara svårt att inte veta vad det är för slags föremål som skall avritas. Beträffande ätterna Knorring-von Knorring är det inte utrett om figurbilden i skölden skall föreställa en kanna (stop) eller en valljungfru. Denna tvekan har kommit till uttryck i baron Gotthard von Knorrings skrift »Vårt släktvapen. En återblick på det Knorr-Knorringska familjevapnets tillblivelsehistoria« (Helsingfors 1977), som benäget av signaturen »Haxt.« anmäls under rubriken »Heraldisk monografi« i denna tidskrift (Marts 1978; Bind 4, nr 37). I sin skrift deklarerar författaren avslutningsvis, att »i en under bearbetning varande släktbok skall vapnets historia, dess olika varianter och även

sköldfigurens betydelse behandlas mera ingående«.

Det avritade vapnet i kalendern visar den blå sköldfiguren i fält av guld. Minnesgoda kalenderläsare erinrar sig att i tidigare utgåvor redovisades en sköld med fält, kluvet i guld och grönt. Så är vapnet också beskrivet av Dahlby-Ranneke. Även Elgenstierna m.fl. återger sköld med kluvet fält. Men den i riddarhuset upphängda vapenplåten visar sköld med fält av guld. Ätten naturaliserades 1756 och introducerades samma år och vapenplåten är tydligt uppsatt 1762.

Vid denna tid fanns redan på riddarhuset två ätter av släkten, dels den 1672 naturaliserade och introducerade ätten Knorring nr 809 (fält av guld), dels den ur nämnda ätt utgrenade, år 1720 i friherrlig värdighet upphöjda och samma år under nr 177 introducerade ätten von Knorring, vilken ätt numera är utslocknad. Den förste friherren, som av vapnet att döma var heraldiskt intresserad, förde en kvadrerad sköld och i hjärtskölden den omtvistade sköldfiguren i fält, kluvet i guld och grönt. Det kan ifrågasättas om han inte med denna tinkturlörändring i sitt nya vapen ville hedra sin hustru, som tillhörde adliga ätten Cronström och förde en sköld, delad i grönt och blått.

Den adliga ätten von Knorring är intagen på riddarhuset i Finland och enligt

uppgift skall den vid inredningen 1863 i riddarsalen uppsatta skulpterade skölden med kluvet fält nu ha ändrats till fält av guld, en åtgärd som givetvis kan diskuteras. Släkten var immatrikulerad å de fyra baltiska riddarhusen och dessa grenar fick barontitel genom kejserliga ukaser 1907 och 1913. Vid ändringsarbeten av riddarhusbyggnaden i Reval 1840 uppsattes en vapensköld med fält, kluvet i guld och grönt. Förhoppningsvis kan i den kommande släktboken utredas av vilka skäl medlemmar av den adliga ätten von Knorring ansett sig böra föra kliven sköld.

Ytterligare en vapenförändring i den nya kalendern bör noteras. De tre ätterna Falkenberg för enligt kalendern samma vapensköld - två gånger kliven och tre gånger delad i *silver och rött*. Detta innebär en förändring beträffande den grevliga ätten, vars vapensköld enligt äldre kalendrar och även enligt grevebrevets vapenbeskrivning är kliven och delad i *rött och silver*.

I en uppsats »Om örnars flykt m.m.« i denna tidskrift (Oktober 1978; Bind 4, nr 38) påpekade jag beträffande adliga ätten Lagercrantz (nr 1511) att vapenbeskriv-

ningen anger en »Ilygande« örn men att adelskalenderns vapen visar en annan, i sen tid tillkommen örnbild. Denna felvisande vapenbild finns kvar i 1980 års kalender.

Ett adligt namn kan ofta skrivas på olika sätt och med varierande stavning. I några fall har namnmyndighet fastställt viss namnform, se t.ex. den ursprungligen skotska släkten Philp (nr 242) med dess av namnmyndighet godkända namnform von Philp. Riddarhuset har i princip konsekvent återgivit namn på sätt de är angivna i adelsbrev. Motsvarande praxis bör tillämpas beträffande de adliga vapnen.

I det här förut åbcropade förordet till kalendern hänvisas beträffande redigeringsprinciperna för personuppgifter m.m. till en redogörelse i förordet till 1967 års upplaga. Denna redogörelse återger av riddarhusdirektionen 1965 och 1966 fastställda redigeringsprinciper. Beträffande kalendertexten upprätthålls ett strikt sanningskrav, vilket givetvis också bör gälla det heraldiska bildmaterialet. Det bör ankomma på direktionen att komplettera redogörelsen med regler beträffande vapenbilderna.

Heraldica varia

På kongress med den lille havfrue

Var det någon som trodde att ordnar var något stora pojkar leker med sedan de lämnat sandlådan? Visst, men då över 300 genealoger och heraldiker samlas till sin 14 internationella kongress i Köpenhamn den 25-29 augusti 1980, behandlar 6 föredrag just ordnar, 17 heraldiska och 20 genealogiska ämnen. Så är också endel kongressdeltagares huvudsakliga intresse avsatta kungahus och avskaffade riddarordnar!

Låt mig räkna upp de nordiska föredragen: *Troels Dahlerup* gjorde jämförelser mellan vapentilldelning och sociala förändringar i det medeltida danska samhället, *Helge von Knorring* redogjorde för Louis Philippe av Orléans' oäkta avkomma i Lappland, *Otto Haxthausen*

kom med nya synpunkter på det danska riksvapnets ursprung, *Jan von Konow* berättade om Serafimerorden, *Jan Ranke* jämförde lejonvapen i det medeltida Norden, *Kristian Hvidts* ämne var emigrationen, *Tom Bergroth* berättade om brandenburgska Röda Örnens orden med fint illustrationsmaterial, *Jørgen Tuevad* redogjorde för dynastiska förbindelser mellan Danmark och Brandenburg-Preussen, *Hans H. Worsoe* för utlänningar i Danmark, *Pontus Möller* presenterade nypupptäckta adelsmän, *Sven Cedergreen Bech* recenserade Dansk Biografisk Leksikon, *Per Hougaard* berättade om elefanten som dansk nationalsymbol, *Tage Kaarsted* om de danska dannebrogriddarnas biografier och *Adam Heymowski* höll föredrag om Hedensberg vapenboken. I allt hölls 14 nordiska föredrag av sammanlagt 43. I

Kongressen åbnes i universitetets festsal under overværelse af dronning Ingrid, kongressens protektor.

mötsats till tidigare kongresser som haft »ordet fritt» och upp till hundratalet föredrag, var föredragshållarna nu speciellt inbjudna. Emot tidigare fem-sex inföll nu högst tre föredrag samtidigt; vanligen kunde man välja mellan ett heraldiskt och ett genealogiskt.

Utbytet av föredragen blev blandat. Brister i språkkunskap - hos såväl föredragshållare som åhörare - och i muntlig framställningskonst gjorde att illustrationsmaterialet ofta blev dominerande. Speciellt deltagarna från det romanska språkrömdet hade svårigheter: blott 12 föredrag framfördes på dessa språk. Det är ett beklagligt faktum, att endast få föredragshållare förmår längsla ens en expertpublik annat än med hjälpmedel. Då publiken genom att komma och gå, röka och samtala mitt under föredraget demonstrerar sin likgiltighet, är föredragshållarens lott icke avundsvärd. Vissa ämnen - låt mig nu igen peka på ordnarna - var begränsade. Ätminstone jag sökte efter tecken på vetenskapligt framåtskridande; ljuspunkter i form av rön om heraldikens uppkomst och utveckling eller dess förhållande till samhällslivet fanns förvisso. Men jag vill icke förneka fördelarna av att arrangera kongresser kring ett visst tema.

Att kongressa i Köpenhamn är en fördel för oss nordbor, som många förstod att utnyttja. Ur deltagarförteckningen - denna oundgängliga lista - framgår att hela 50 deltagare kom från värdlandet, 32 från Sverige, 11 från Finland, men blott 4 från Norge och ingen från Island; nordborna stod för en tredjedel av deltagarantalet. De flesta europeiska länder, inklusive socialistblocket var företrädde, icke Sovjetunionen. Spridda deltagare kom från Nord- och Mellan-Amerika samt södra Afrika. Någon gemensam inkvartering av typ studenthem ordnades icke, deltagarna var spridda runt om i staden. Avstånden var drägliga, och de många gågatorna gjorde promenaderna mellan hotellet och universitetet, där kongressen hölls, till ett nöje. Två heldagsutflykter, den ena till Frederiksborg och Kronborg, den andra till Roskilde med omnejd, arrangerades. Den förstnämnda utfärden stod för övrigt för kongressveckans enda hela solskensdag. Ett flertal utställningar stod till buds i själva Köpenhamn; härom mera på annan plats.

Arrangörerna lyckades hålla kongressens tyglar strama: den annonserade tidtabellen kunde hållas även på utflykterna. Tiden i Frederiksborg var i knappaste laget, för mig blev själva slottet osett. Men alla hann i tid till måltiderna, maten tog icke slut, den var god och snaps och smörgäsbord uppskattade av alla. Utflyktsmälen, de båda slotten, Roskilde domkyrka, Vikingaskeppsmuseet och Ledreborg slott var väl valda, ett representativt urval av Danmarks otaliga historiska sevärdheter.

Och så skall vi icke glömma samvaron med likasinnade, av många - kanske med rätta - ansedd som ett av de viktigaste syftena med en kongress. Invgning med kongressens beskyddarinna *drottning Ingrid*, kammarmusik, mångspråkiga hälsningstal och medryckande köpenhamnshistorik av *Harald Jørgensen*, öl och smörrebröd i universitetsköllaren, gemensamma luncher och middagar, glansfull mottagning på Rådhuset, allt för oss närmare varandra för att slutligen kulminera i Moltkes Pale, där avslutningsbalen äger rum. Okonventionell placering vid småbord, diskret aften klädsel, välkomponerad supé, se där den yttre ramen. Och när sedan kongressens viceordförande *Sven Tito Achen* sprider »heraldikkens femten glæder», generalsekreteraren *Nils G. Bartholdy* med gott samvete överlämnar bestyren med nästa kongress till Spanien och *Otto Haxthausens* »lille havfrue», som hittills sedesamt blickande hållit genealogernas 14-bladiga träd i dexter och heraldikernas sköld i sinister hand, nu skälmskt blinkande med ett snapsglas i dexter hand vinkar åt oss, kan »de sunde børn ta endnu en tår» och SKÅLA för köpenhamnskongressen, en kongress i gemyt.

H. Dgm.

Kongressens utställningar

Under kongressen fanns en serie heraldiska och genealogiska utställningar anordnade i Köpenhamn. Värdefulla souvenirer blev utställningarnas kataloger, vänliga och charmfulla lärdomsprestationer. Köpenhamnskunniga svenskar och andra nordbor kunde återigen konstatera hur många av Danmarks kulturella dyrbarheter som finns förvarade i några få byggnadsvolymer på slottsholmen i centrala Köpenhamn, mellan Christiansborg och Christians Brygge.

1. Det kongelige Bibliotek

På eftermiddagen första kongressdagen samlades kongressisterna i centralhallen i trappa upp i Det kongelige Bibliotek för att dricka ett glas vin och beskåda en utställning av utsökta danska genealogica och heraldica. Den hade redigerats av Sven Tito Achen, kongressens vicepresident, överbibliotekarie Vello Helk, tandläkare Per Hougaard och lektor Georg Simon. Av bibliotekets kontakt- och upplysningsavdelning hade sammanställts ett illustrerat häfte, »Stamtræ og våbenskjold«, med högst instruktiva uppsatser av Hougaard, Helk och Simon.

Själva mottagningen blev en förväntansfull Andrang som, redan denna första eftermiddag, markerade kongressens nivå. Den första monter som vi nådde fram till innehöll ett litet gulnat häfte med en stor namnteckning i blått på framsidan: *Tycho Brahe*.

2. Kunglig heraldik på armémateriel

Tøjhusmuseet hade i en del av sin väldiga övervåning en för kongressisterna speciellt utvald samling armémateriel: fanor och standar, pukor och trummor, värjor och pistoler, mest dansk men också någon av svenskt ursprung. Redan vid ingången var placerade två bröderade hästgardesstandar från Frederik V:s tid och en puka och en trumma prydda med Danmarks stora kungavapen sådant det såg ut före 1819 då det fortfarande innehöll Norges lejon.

3. Dansk kansliheraldik i Rigsarkivet

Dansk kansliheraldik eller Danske Kancellis heraldik. Det var den ena av Rigsarkivets två utställningar; den andra var om de kungliga giftermålen. Kansliheraldiken exponerades i trappa upp i Rigsarkivets hus i en stor vacker sal. En högst instruktiv och intressant katalog

med en tillbakablickande inledning hade gjorts av arkivarie Nils G. Bartholdy, kongressens generalsekreterare.

De utställda föremålen utgjordes av 48 minutiöst ritade och färglagda vapenpatent från 14-, 15-, 16-, 17- och 1800-talen. Bland de intressantaste: Ludvig Holbergs friherrevapen, det kasserade grevepatentet för den olycklige Johann Friedrich Struensee och ett 1830 upprättat och av Frederik VI gillat vapen för hans barn med Bente Ravsted.

4. Kungliga giftermål i Rigsarkivet

Den andra av Rigsarkivets utställningar, den om de kungliga giftermålen Norden-England och Danmark-Skottland före år 1600, hade planlagts av Thelma Jexlev, med assistens av Thomas H. Gelting, och genomförs tekniskt av Rigsarkivets textilteljeér, fotolaboratorium och tryckeri. Det första giftermålet var mellan unionskungen Erik, Margrethe I:s efterträdare, och Philippa, dotter till Henry IV av England. Philippa blev en duglig och folkkär drottning av Danmark, Sverige och Norge, död i Vadstena 1430 och begravnen i den birgittinska klosterkyrkan där.

En annan äktenskaplig förbindelse tvärs över Nordsjön var mellan Margrethe, dotter till Christian I av Danmark, och James III av Skottland. För hemgiften måste Christian ställa säkerhet: de då norska Orkneyöarna och, därefter, de då norska Shetlandsöarna. Det var panter som kronan i Köpenhamn inte hade pengar att återinlösa och inte makt att återta. - En vacker utställning med en viss romantik, producerad av en grupp skickliga tekniker i Rigsarkivets tjänst.

5. Kunstindustrimuseet

Lustvandrade bland de heraldiska antikviteterna i Kunstindustrimuseet i Bredgade gjorde vi för vår del först på lördagen (30/8). Utställningen där var intressant redan därför att den var resultatet av ett samarbete mellan Kunstindustrimuseet självt (museumsinspektör Vibeke Woldby och textilkonservator Charlotte Paludan), Nationalmuseets Andra avdelning (museumsinspektör Fritze Lindahl) och ett representativt team från Societas heraldica scandinavica: Ole Rostock, Kirsten Prange, Knud Prange - Societas' ordförande - och Allan Tønnesen.

Lustvandrarerna fick se 174 föremål sorterade, i den av Knud Prange redigerade kاتا-

logen, under Porslin, Glas, Metallföremål, Textilier, Möbler, Bokband o.s.v.: allt museala dyrgripar att fågna kongressbesökare. Kunstindustrimuseet som hus betraktat hade en stämning av 1700-tal. Det har, sades det, byggts som lasarett från början, ritat av Nikolai Eigtved, Danmarks främste arkitekt under rokokon.

6. Håroldernas konst på Handelsbanken

Håroldernas konst var namnet på en utställning vapenprydda antikviteter av förnäm klass som A/S Kjøbenhavns Handelsbank's museinämnd hade anordnat i Handelsbankens välbelägna kontor på Strøget, närmare bestämt i hörnet Frederiksberggade-Nytorv. Till utställningen hörde i stället för katalog en illustrerad uppsats av Sven Tito Achen, Heroldernes kunst, som längslar redan genom sina skickligt valda illustrationer.

Omslagets träsnitt ur Christiern Pedersens 1514 utgivna upplaga av Saxo Grammaticus visar danske kungen stående framför en front av hövitsmän och vederlikar med sitt vapen som nordisk unionskonung framför sig. Vapnets huvudsköld är kvadrerad av Danmarks tre lejon, Sveriges tre kronor, Norges ensamma lejon och slutligen den krönte draken för det anspråk på kungamakt över »de Vender» som en »Rex Danorum» hade.

7. »Heraldica varia» i Galleri Semper ardens

Denna utställningen hann vi tyvärr inte bese. Det får bli någon regnfri dag 1981, om Semper ardens har några heraldica kvar då.

8. Kongelige ordener på Frederiksborg

Några soliga förmiddagstimmar den 27 augusti besökte kongressdeltagarna i samlad trupp utställningen om Danmarks kungliga ordnar på Frederiksborgsmuseet i Hillerød. På utställningskatalogens framsida förekom en färgreproduktion av titelbladet till de av Christian V år 1693 fastställda stadgarna för Dannebrogorden: kungens krönte vapen i ett praktfullt vapentält, på ett språkband i skyn hans valspråk *Pietate et justitia* - med gudsfrukten och rättrådighet. En apoteos i barock. - Som en kontrast i sidenskimrande rokoko sitter en färgreproduktion på omslagets baksida av ett blad av Marcus Tuscher, den kände hovmålaren: några omkring 1750 målade dräktsstudier till ett porträtt som Hvid Ridder av F. W. Holstein; porträttet hänger på Ledreborgs slott.

Katalogen har utarbetats av Nils G. Bartholdy, kongressens generalsekreterare. Redan katalogens omslag gav alltså utställningsbesökarna en antydan om det sätt att studera och popularisera heraldiken och dess hjälpvetskap som Bartholdy representerar med sådan inlevelse. Utöver utförliga notiser om utställningens 176 nummer innehåller katalogen korta uppsatser av främstående kännare om det danska ordensväsendets uppkomst och utveckling: generalmajor K. H. Lindhardt, flt överinspektörerna Gudmund Boesen och H. D. Schepelehn, Per Hougaard, Tom Bergroth i Åbo och Nils G. Bartholdy själv.

De svenska utställningsbesökarna på Frederiksborg hade rika möjligheter att anställa jämförelser mellan t.ex. Dannebrogorden och de ordnar och medaljer som har, och har haft, ungefär samma funktioner i Sverige. Utställningen gav en normalbesökare åtskilligt nytt kulturhistoriskt vetande.

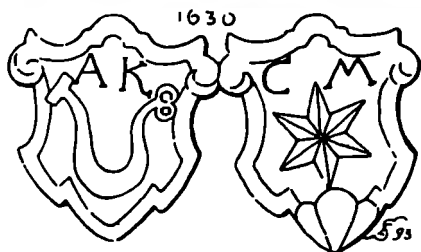
Hans Schlyter

»Hier ligt begraven...« Fortsättning

Högvärdige herr Joseph Antoni Källin som dog 1816 och ligger begraven i Einsiedeln i Schweiz hade HT en text och en bild om i det förra numret (Heraldica varia s. 95 och 96). Hans vapen visar något som ser ut som ett i sköldfoten uppskjutande treberg från vilket i sin tur uppskjuter något som ser ut som en klumpig ärklyka; kring detta något tre sexuddiga stjärnor.

I D. L. Galbreath, Handbüchlein der Heraldik, 2. Aufl., Lausanne 1948, förekommer på sista sidan en slutvinjett: en teckning av två intill varandra placerade vapensköldar i barockstil. Bildtext: Wappen Kälin und Maisen. Gross (Schwyz). 1650. - Gross är ett litet samhälle några kilometer sydost om Einsiedeln.

Invid vinjetten hänvisas till ett avsnitt i början av boken som handlar om skrävapen, bondvapen och judevapen. Bondvapen förefaller att ha varit ganska sällsynta på medeltiden, skriver Galbreath, men var alls icke

ovanliga på 1600- och 1700-talen. Bondvapen innehåller ofta bilder som anspelar på vederbörandes näring, t.ex. plogar, plogbillar, vindlarknivar, fiskar. De två sistnämnda exemplen är representerade på 1400-talsgravstenar. På några sidor tillägg i slutet av boken upplyser Galbreath att bondvapen är talrika i den på 1300-talet utarbetade *Armorial des vassaux de Clermont-en-Beauvaisis* av vilken en kopia finns bevarad i Bibliothèque nationale i Paris.

Om de båda vapnen från Gross gissar vi, med vald vi såg av Joseph Antoni Källin i HT 42 i minnet, att de representerar två personer ur bondfamiljer som var släkt med varandra genom giftermål. Med ledning av initialerna i respektive sköldars ginstammar får man anta att det ena vapnet har tillhört en bonde A. Källin och det andra en bonde C. Maissen eller en bondhustru Källin som var dotter till bonden Maissen.

Källinvapnet visar inget treberg och inga stjärnor men väl något som kan tyckas likna den årklykeformade saken i Joseph Antoni Källins vapen. Men huruvida det U-formiga emblemet i Källinvapnet har ett framtill och ett baktill skulle vi kunna uttala oss om ifall vi bara visste vad den U-formiga saken är för någonting. Ett åkerbruksredskap? Med en tvärslå baktill som man använder för manövreringen och två öglor framtill vid vilka man hakar fast dragdjuret eller dragdjuren? Snarare en plog än en harv?

Ifall Joseph Antoni Källin i Einsiedeln var ättling till bonden Källin i Gross kan man fråga sig huruvida den eventuella ättlingen kan ha känt till vad hans eventuella förfäder hade i sitt vapen. Har det skett en betydelseförändring? Är saken i Källins sköld sinistervänd kan de två sköldarna vara ett allians-

vapen och den sinistra skölden, den med CM, vara ett damvapen.

Förutsättning för ett alliansvapen är förhandenvaro inte bara av en man som äger ett vapen utan även av en kvinna som har tillgång till ett vapen som hon har rätt att nyttja. Men nu vågar vi inte teoretisera längre.

Hans Schlyter

Hans Schlyter døde den 31. december 1980. En nekrolog över ham bringes i neste nr.

Heraldiska exlibris

I en uppsats «Om örnars flykt m.m.» i denna tidskrift (Bind 4, nr 38; Oktober 1978) anmärktes avslutningsvis att Svenska Exlibrisföreningen vid 1977 års adelsmöte i riddarhuset anordnat en utställning av ett 100-tal svenska adliga heraldiska exlibris. En del av dessa hade lånats ur statsheraldikerämbetets exlibrissamling. Denna samling har nu ordnats och katalogiserats av föreningens sekreterare bibliotekarien Brita-Stina Nordin-Petersson. Varje exlibris har uppsatts å kartongblad och dessa förvaras i sammanlagt tio bokkartonger. På kartongbladen har antecknats ägarens namn, födelseår och eventuella dödsår samt titel. Beträffande exlibrisinnehavare, som tillhör adlig introducerad ätt, har även antecknats ättens nummer. Samlingen är lätthanterlig tack vare ett särskilt upplagt kortregister. Genom dublettbyten med Kungl. bibliotekets mycket omfattande exlibrissamlingar och även med vissa enskilda personer har heraldiska sektionens samling i det närmaste tredubblats. Denna heraldiska exlibrissamling består nu av 10 exlibris för kungliga personer och för institutioner, 257 exlibris, avseende medlem av adlig introducerad ätt, 26 exlibris, avseende medlem av adlig, i Sverige bosatt, icke introducerad ätt, 106 svenska borgerliga exlibris och 144 utländska exlibris.

Erik Spens

Heraldisk litteratur siden sidst

Heraldica Fennica

Ahti Hammar m.fl. (red.), *Heraldica Fennica*. Utgivare Heraldiska Sällskapet i Finland och Weilin + Göös, Esbo 1978. Konstläderband, 144 sidor, illustrerad i färg (8 helsidesplanscher) och svartvitt. I distribution hos utgivarna. Pris i bokhandeln FIM 78,-.

»Föreliggande verk är Heraldiska Sällskapets i Finland första egna publikation, vilken utförligare behandlar heraldik. Boken är samtidigt sällskapets 20-års jubileumsskrift -.« Dessa inledande ord i bokens förord ger oss dess syfte i ett nötskal. Förvisso är det en berömvärd ambition av Heraldiska Sällskapet i Finland att utge en jubileumspublikation. Att företaget fallit så väl ut som det gjort är egentligen ägnat att förvåna, då man betänker de praktiska svårigheter, ett enskilt sällskap med knappt hundra medlemmar och utan professionellt bistånd har att bemästra. Bokens redaktör Ahti Hammar insjuknade under den avgörande delen av redaktionsarbetet och avled innan boken utkommit; ej heller Gustaf von Numers hann uppleva publiceringen. Bokens innehåll ger intryck av en viss amatörmässighet och tidsnöd. Artiklar, vilka vittnar om forskarlit och sakkunskap, blandas med dilletantmässigt material som icke försvarar sin plats i en seriös publikation.

Men typografi, layout och ett sobert smakfullt omslag, perfekta intill minsta detalj, avslöjar Olof Erikssons säkra hand. Han står också för den inledande 20-årshistoriken och slutorden. Dessa är som de flesta artiklar enbart på finska - av 16 bidrag är blott 5 på svenska och 1 på danska - och sammandrag på andra språk har icke heller funnit plats.

De rena vetenskapliga bidragen är icke iögonenfallande. Huvudintrycket är närmast ett referat av den finländska heraldikens tillstånd utan djupdykningar i historien eller nya källforskningsrön. Själv blev jag genast mest fascinerad av Ahti Hammars till utformningen blygsamma bidrag om gripens gåta. Han utgår från gripen som firmamärke för Kymmene Aktiebolag - ett av Finlands bety-

delsefullaste industriföretag - och får med intressanta anknytningar mellan Bo Jonsson Grip med förlänningar i Kymmene och gripen som boktryckarsymbol (bolaget är en av landets största pappersproducenter!).

Den källforskande heraldiska linjen företräds av Carol Hedberg, som berättar om hertig Johans vapen som hertig av Finland - »Finlands första vapen« (på svenska), och Tom Bergroth, som utgående från aldrig tidigare publicerat arkivmaterial behandlar de finländska ordnarnas heraldiska utformning (på svenska). C. G. U. Scheffer tecknar oss bilden kring Elias Brenner och hans heraldisk-historiska forskningsresor i Finland (på svenska). Gustaf von Numers bidrag blev en käserande framställning om Finlands medeltida heraldik (på svenska). Detta är ett i Finland praktiskt taget outforskat ämne, som von Numers hoppades kunna ägna sig åt efter sin pensionering, en avsikt han dessvärre aldrig fick fullfölja. Ett rätt rikligt källmaterial i allmänna arkiv väntar ännu på den intresserade forskaren. Ett försök till utredning av härstamningen för hermelinerna i Österbotens vapen presenteras av Kauko Pirinen. Hans sammankoppling mellan detta landshapsvapen från Johan III:s tid och den tyska staden Wesels vapen förefaller emellertid åtminstone mig väl längsökt och svagt underbyggd.

I *Heraldica Fennica* ingår ett flertal rent informativa artiklar. En heraldisk bibliografi sammanställd av Maunu Harmo blev på grund av tidsnöd bristfällig. Den kompletteras för närvarande av sällskapet som hoppas kunna publicera en utökad upplaga inom en nära framtid. Bergroth redogör för de finländska presidenternas elefant- och serafimervapen (på svenska); Bergroths båda bidrag står för övrigt för ett högklassigt illustrationsmaterial, mest i färg. Nya militära fanor presenteras av Keijo Mikola. Något av en panegyrik är väl Sven Tito Achens *Den moderne finlandske kommunalheraldik - verdens bedste!* (på danska).

Heraldiken har hemortsrätt i Finland sedan 1200-talet. Den upplever sin första blomst-

ringsperiod under 1870-90-talen, då den av nationalromantiken uppväckta nationen söker identitet och nationalsymboler. En andra blomstringsperiod utgör kommunalheraldikens uppkomst under 1950-70-talen. Heraldiska Sällskapet i Finland verksamhet sammanfaller med denna tidperiod. Trettio år av modern finländsk heraldik innebär att heraldiken ännu icke trampat ur barnskorna. Den konstnärliga sidan har fått sitt monument i form av kommunalvapnen. Den vetenskapliga sidan formas som bäst; därom får Heraldica Fennica bära de första vittnesbörden.

H. Dgm.

En nyttig heraldiker

Erik T:son Ugglå, *Carl Hildebrandsson Ugglå*. Skrifter utgivna av Släktföreningen Ugglå, nr 5, (utan ort) 1979. Häftad, 124 sidor, illustrerad. Rekvireras hos Riddarhuset, Box 2022, S-103 11 Stockholm. Pris Skr. 38.-.

Den »som uti [heraldikens] nöjen någon tid sig förlustat» har säkert stiftat bekantskap med kammarherre Carl Ugglå, en man som borde få epitetet heraldikens fader i Sverige. Mannen bakom Inledning til Heraldiken (Stockholm 1746) och Alhandling, om Swea Rikes urgamla Wapn De Tre Kronor (Stockholm 1760) är en intressant och charmerande bekantskap, förlättare även till personhistoriska, topografiska och rentav satiriska verk.

Bokens huvudperson föddes 1725 och växte upp på Stora Lassåna bruk i Närke och företog efter hemundervisning, enligt tidens sed en tvåårig peregrinationsresa till Tyskland, där han bl.a. studerade heraldik för professor Martin Schmeitzel i Halle. Som informator medföljde Johan Törner, sedermera Sveriges ende akademiske lärare i heraldik och teologie lektor i Linköping, en typisk representant för nyttans tidevarvs upplyste prästmän. Strax efter denna studieresa utkom med Törners benägna bistånd Inledning til Heraldiken. Efter en kort tids Upsala-studier samt auskultering vid centrala ämbetsverk i Stockholm köpte Carl Ugglå Ekebergs gård i Närke, där han jämte maka och barn, själv

sedermera kammarherre och ledamot av Vetenskapsakademien, förblev bosatt till sin död 1805.

»Hävdernas flitige rannsakare«, »En herre som världen sett«, »Lärgiriga Brödragillet«, »Lantlevernet har jag alltid älskat«, »En nyttig medlem av samhället«; dessa som kapitelrubriker använda samtida citat ger oss bilden av författaren, kulturfrämjaren, bibliofilen, lantushållaren, C. A. Ehrenswards vän och frände; bilden av en man vilken likt den illustre Augustin Ehrensvärd »lämnat efterverlden nyttiga spår«. Det ligger nära till hands att dra paralleller till flere andra samtida likasinnade. En utförlig biografi över en av dem, visserligen nästan en generation senare, finner vi i Uno Willers, En gustaviansk boksamlare, Knut K:son Posse på Svanå (Stockholm 1971).

Hos oss nordiska heraldiker har Carl Ugglå sin givna plats som skapare av den svenska heraldiska nomenklaturen och som den första heraldiska skriftställaren på svenska. Även om hans verk för oss är huvudsaken, är hans person ingalunda ointressant. Hans sentida frände och kammarherrekollega, Kungl. Maj:ts Ordens siste - eller senaste, om vi är hoppfulla - härold Erik Ugglå har åstadkommit en trevlig och opretentiös bok, som bör tilltala alla vänner av kulturhistoriska nyttigheter.

H. Dgm.

En lille omfattende bog i nytryk

George Henry Preble (1816-1885): *The Symbols, Standards, Flags, and Banners of Ancient and Modern Nations*. G. K. Hall & Co. Boston Mass. 1980. 156 sider. s/h illustreret. Pris: Dkr. 117,25.

Genoptryk efter originaludgave uden tilblivesår eller -sted. Denne bog nævnes ikke blandt Prebles værker i Dictionary of American Biography 1946.

Det må dog formodes, at originalen er udgivet i Boston, Mass. 1880, idet et genoptryk 1980 ville kunne markere et jubilæum. Den foreliggende bog skal formentlig ses som en efterfølger til forfatterens udmærkede værk: *Our Flag: Origin and Process of the Flag of*

the United States of America, udg. 1872, revideret 1880 og igen posthumt 1917, idet den omhandler flag og symboler for hele verden excl. U.S.A. Preble er som højststående sømand i US-Navy (pensioneret som *contre-admiral*) vel fortrolig med britiske flag, standarder og britisk heraldik, som han da også ofrer bogens sidste 1/3 på.

Men når han kommer tilbage i tid, til mindre lande, eller udenfor engelsktalende (-dominerede) områder falder hans viden en del. Undtagelsen herfra er Kina, hvor han som *søofficer* har opholdt sig i tiden omkring opiumskrigen, og således selv har haft lejlighed til at se kinesiske symboler og flag.

Et par eksempler bør nævnes: At påstå, at byen London havde et våben år 44 e. Chr., og derefter tegne og beskrive det, og delvis beskrive farverne, betragter vi i dag som et udslag af fri fantasi. Ikke desto mindre findes dette »våben«, som sikkert har været en garnisonsstandard, hos Preble. Det kan beskrives således: På en stang omviklet med skiftevis blå og purpur bånd (blå for det romerske folk og soldaterne, purpur for kejsermagten) et nedhængende vexillum med inskriptionen S.P.Q.R. under en ørn med udslagne vinger. Herunder krydsslagt over stangen barmhjerthedens sværd og Hercules' kølle. På toppen af stangen en frygisk hue med inskriptionen LIBERTAS i nederste kant (uden farveangivelse).

Noget for os danskere og svenskere findes også. Fra afsnittet: *The Magic Standard of Denmark* (anm. overs.): Da Valdemar II af Danmark var indblandet i et slag med livlænderne i året 1219, fortælles det, at et helligt banner faldt ned fra himlen midt i hæren, og således genoplivede hans troppers mod, at de opnåede en komplet sejr over livlænderne. Til minde om begivenheden oprettede Valdemar en ridderorden kaldet »Sct. Dannebrog«, eller »Danskernes Styrke«, som er den øverste (the principal order of knighthood) ridderorden i Danmark.

Sandheden viser sig at være, at kong Valdemar, da han iagttog, at hans mænd tabte terræn til fjenden, som havde slået hans standard, som bar en ørn, ned, rejste et indviet banner eller et sølvkors, som var blevet sendt ham af paven, og under det fylkedes hans tropper og opnåede sluttelig sejren.

Denne dåd fik folket til at tro, at banneret var sendt fra himlen. (Preble angiver her sin kilde: *Newton's Display of Heraldry*, London 1846). Den nuværende Kgl. Dansk Standard, Krigssøllaget og Admiralsflaget er røde svalehaleflag med et hvidt kors, Savoyens farver.(!) På standarden er korset kvadratisk og belagt med de kongelige attributter, hvor våbnet er omkredset af Elefantordenens og Dannebrogordenens kæder. Korskvadratet i admiralsflaget er blasoneret med et ovalt skjold *azure*, bærende tre gyldne kroner omgivet af en bort af guld, det hele indkredset af en laurbærkrans. Handelsskibes flag er et firkantet flag med et hvidt kors (citater slut). Således så altså en amerikansk heraldiker på dansk flag i 1880. Alene fordi bogen er en tidstypisk sag, der måske kunne sige os i dag noget om datidens historiesyn og forskningsargumentation, bør man dog gennemlæse den, og kan så i tilgilt nyde dens »fejl«. Man må i denne forbindelse ikke være blind for, at folk for bare hundrede år siden kan have haft adgang til os nu ukendt materiale om endnu ældre tider, hvorfor vi må tage hver »fejl« som den reelle oplysning den gva ukendte kilder eventuelt kan være.

Vi ved jo bedre i dag - og lad os håbe, at folk om hundrede år vil finde vore bøger lige så værdige til at genoptrykkes, og disse bøger »fejl« lige så værdige at »nydes«! Farverig og vidende er den.

Ole Hjerring

En søgen efter et land

John Ross Matheson, (Liberal medlem af Canadas Parlament fra 1961): *Canada's Flag. A search for a country*. G. K. Hall & Co. Boston Mass. 1980. 267 sider. Pris: Dkr. 180,75.

Forfatteren, der stammer fra skotsk adel, er en stor beundrer af Canadas fhv. nu afdøde premierminister Lester B. Pearson, og var dennes højre hånd i hele flagdebatten. Han er den mand, der mere end nogen anden er ansvarlig for, at Canada fik netop det flag, som landet har i dag.

»Simplicity is the first requirement for heraldic dignity and beauty.»

Når man får en bog i hånden på 267 sider om Canadas flag, uden et eneste billede, men med fyldige referater fra parlamentsmøder, forbereder man sig på noget kedeligt og uinteressant. Løber man indholdsfortegnelsen og forordet igennem, og fastholder disse med hinanden, får man mest indtryk af, at bogen er en hyldelse til forhenværende premierminister Lester B. Pearson. – Og det er den. Men dette siger alligevel ikke ret meget om indholdet, det er for beskeden varebetegnelse: Bogen er spændende som en kriminalroman af bedste klasse.

Det er ikke meget, der siges om heraldik i bogen, og det vexillologiske er også hurtigt overset. Interessante detaljer forekommer dog. F.eks. omtales forhenværende Garter King of Arms Sir Anthony Wagners efter canadisk mening utidige indblanding i sidste fase af det lange spil om et canadisk flag, hvilket medførte, at College of Arms, som man ellers havde været parat til at rådføre sig med, og at rette sig efter, helt blev sat udenfor i det spørgsmål. Forfatteren synes også at undre sig over den skæbnens tilskikkelse, som i 1921 har ladet College of Arms i London blasonere den «canadiske» del af det canadiske statsvåben som: »on a base argent, three maple leaves conjoined on a stem propre«, i direkte modstrid med det af den canadiske regering ønskede, nemlig: »on a base argent, three maple leaves slipped vert«. Ahorn-bladet, som man ønskede grønt fra starten, og som også optrådte sådan, blev ved denne blasonerings bredde også tilladelig i rød, idet dette er ahornbladets farve propre om efteråret. Dette medførte, at man kunne ændre farven, uden at man behøvede at ændre ordlyden af den kgl. proklamation af 1921.

Forfatteren giver en fyldig information om det store arbejde med at give Canada et våben fra 1919 til 1921, et våben, som, desværre kan vi vel sige i dag, ikke blev et af de forslag, der var fremme i 1919, nemlig: Argent a maple leaf gules! Det blev fundet for enkelt! Allerede her begyndte det blad, som 46 år senere skulle sidde i landets flag, at spøge i kulissen. Under drøftelserne om våbnet, var den canadiske bæver flere gange i søgelyset, bl.a. som hjelmtegn, men da det oplystes, at The Canadian Merchant Marine førte en bæver i sit husflag, og at de derfor siden er blevet kaldt

»The Rat Line«, fordi bæveren tilhører rottefamilien, medførte dette, at den aldrig fandt vej som hjelmfigur på landets våben, på trods af manges ønske. Derimod sidder den i dag som hjelmtegn på provinsen Albertas våben.

Et sted i bogen fremkommer forfatteren med et vistnok ret uantageligt synspunkt. Han starter med først at nævne, at et flags funktion er at sende et enkelt budskab om identitet, og deri kan man vel ikke være uenig med ham. Men han fortsætter så: »The function of arms is to dignify an individual, or institution or country by special identifying symbolism and by appropriate reference to ancestry«. En sådan funktionsbeskrivelse må være vand på enhver snobs mølle! Et våben bør ikke kunne tilføre et menneske værdighed gennem nogle symboler eller gennem henvisning til nogle forfædre! Men derimod kan et menneske kaste glans over et våben, urgammelt eller helt nyt, gennem den respekt, vedkommende gennem sin adfærd har opnået, at der står omkring personen.

Ellers er bogen fyldt med citater og uddrag fra avisartikler, ledere og langvarige og næsten blodigt hadefulde debatter i underhuset, og fra forskellige komiteers mange møder om dette følsomme spørgsmål, helt fra 1919 og til Canadian Flag Day 15.2.1965.

Når læseren drager med udviklingen af det canadiske flag gennem denne emotionelt ladede politiske malstrøm, hvor regeringer er gået og landet på randen af borgerkrig, må det stå for ham/hende, som et mirakel fra Guds egen hånd, at der alligevel kom et så enkelt, stærkt og usædvanlig smukt og ikke mindst canadisk flag ud af det.

For folk som sysler med at få anerkendt eller vedtaget immaterielt design, såvel privat som offentligt, er den et fantastisk eksempel på, hvor mange vanskeligheder og spændinger der kan opstå før sagen er vel i hus. Derfor er den i så henseende en trøst: hvis noget kan overleve så lange og store vanskeligheder, så er det ypperligt. Man skal bare ikke give op. Det er virkelig spændende læsning.

Ole Bjerring

En vexillologisk sværvægt

G. A. Hayes-McCoy († 1975): *A History of Irish Flags from earliest times*. G. K. Hall & Co. Boston Mass. 1979. 240 s. rigt. ill. 8 s. ill. i farver. Pris: Dkr. 422,75.

Denne bog, som ved første øjekast, ligner en af de mange billedbøger i samme format, og med et ligeså stort billedmateriale, men med et pseudovidenskabeligt indhold, viser sig meget hurtigt at være to bøger. Endda to særdeles saglige, velunderbyggede og utroligt vidende bøger. Disse er, for det første, naturligvis de skrevne kapitler, med tilhørende illustrationer, og for det andet er noterne en hel bog, ja en hel verden af viden for sig, en viden og en oplysningskilde om muligt større end selve værket.

Her er først og fremmest vexillologi for alle pengene. Men også en mængde heraldik findes overalt i bogen, ofte i tilnytning til smukke, historiske flag som f. eks. Owen Roe O'Neill's grønne banner med den gyldne harpe midt på. Dette flag fra 1642 er iøvrigt det ældst kendte med Irlands kønne våbenfigur på. (En figur, der i mine øjne gør Irlands statsvåben til verdens smukkeste).

Bogen giver meget mere end den lover: Vi får ikke alene meget at vide om irske flag, men i høj grad også noget at vide om flag fra alle de lande, Irland eller Irlændere har været i berøring med gennem tiden. Forfatteren nævner f. eks. et sted en teori om, at det irske St. Patrick-flag (Argent a saltire gules) nok ikke stammer fra landets nationale apostel, og nok heller ikke, som onde tunger har hævdet, blev »opfundet« for at forsyne det nye unionsflag i 1801 med et irsk flag (til det nuværende Union Jack), men muligvis fra spanske burgundiske korsflag, »Argent a saltire rabuly«, der bl. a. deltog i et oprørslag ved Kinsale 1601 på irsk side, og som derfra, på grund af unøjagtige billedmæssige gengivelser fra slaget, kan være blevet opfattet som »national-flag« for hele den samlede slagne irsk-spanske styrke af de sejrende englændere, og dermed af eftertiden. Historien skrives jo af sejrherren. Et andet sted nævnes irske faner, erobret af svenskere i trediveårskrigen. Yderligere berøres emner, som flag, der kunne forbindes med irske, som f. eks. Alabamas eller Jerseys, og således kunne jeg forisætte en op-

remnsning i timevis. Et specielt forhold er interessant i bogen. Da forfatteren er militærhistoriker, beskrives også en mængde faner. Disse faner falder i to kategorier: 1) faner for irske i fremmed tjeneste overalt i verden, og 2) faner for irske hjemme, og det vil i næsten alle tilfælde sige oprørsfaner (mod englænderne), og dermed det sammensurium hvoraf den irske tricolore af i dag er udgået.

Dette er den største samlede sum af viden om et enkelt lands historiske forløb, set fra en vexillologisk niches vinkel, jeg endnu er stødt på. Den er ikke, som angivet i titlen en bog om irske flag, den er bog!

Ole Bjerring

Bang

Fritz Schönwandt: *Hans Bang i Bogense, † 1560, med et afsnit om den ældre Bangslægt i Vends herred*. Personallhistorisk Tidsskrift 1980, s. 27-43.

I et foredrag i Heraldisk Selskabs Københavnsafdeling i 1968 gjorde undertegnede kort opmærksom på det ejendommelige heraldiske vidnesbyrd, der ligger i gravstenen over rådmand Erik Nielsen i Bogense, død år 1500, der viser både rådmandens oprindelige bømærke og det våben, slægtens senere generationer antog efter at være blevet nobiliteret.

I Heraldisk Tidsskrift bd. 4, s. 124 f (1976) gjorde Otto Haxthausen udførligere rede for den interessante historie, der ligger bag stenen, og i det følgende hefte (s. 194 f) fulgte Mogens Brandt historien op med inddragelse af de på Fyn vidtforrenede slægter Bang. Han gjorde her særlig opmærksom på rådmand i Bogense Hans Bang, der var svigersøn af Claus Eriksen (af den omtalte »Bogenseslægt«, også kaldet »Halvbjørn«) og lod sit indlæg munde ud i spørgsmålet: af hvilken slægt var Hans Bang?

Tråden er nu taget op af Fritz Schönwandt i en grundig og skarpsindig redegørelse for Hans Bangs levned og udviklede slægtsskabsforhold. Af de sparsomme kilder fremstår billedet af en interessant skikkelse fra den urolige

tid mellem katolicisme og lutheranisme, en mand, der indledte sin løbebane som gejstlig, knyttet til Odensebispen Jens Andersen Beldenak, som allerede flere år før reformationen begyndte at samle sig jordegods, og som fra midten af 1540'erne optræder som agtet borger og rådmand i Bogense, hvor han døde 1560. Schönwandt identificerer på mere eller mindre sikkert grundlag en lang række Bang'er som Hans Bangs sønner, fætre, fætersønner m.m., ja, opstiller som en teori hans stamtavle tre generationer tilbage.

I udredningen er der flere forhold af heraldisk interesse, idet adskillige af identifikationerne sker på grundlag af eller med støtte i de pågældendes bomærkeføring. Den i artiklen gængs stamtavle, der dækker fem bomærkeførende generationer er et skoleeksempel

på, hvorledes en bomærkegruppe kan varieres inden for en slægt med bibeholdelse af den samme grundform. Hans Bang selv førte ikke bomærke, men derimod et våben med en kvist, hvoraf der skyder tre blade (gengivet i *Heraldisk Tidsskrift* bd. 4, s. 196), et mærke, han anlagde i sin gejstlige ungdom. Dette våben overtoges af en af hans sønner, mens to andre førte bomærker, ikke af Bang-typen, men derimod tydeligt afledt af det bomærke, deres mødrene slægts stamfader Erik Nielsen havde ført. Forholdet svarer ganske til, hvad der var tilfældet for slægten Rosenvinges bomærker, der også var overtaget fra mødrene-slægten, Lilliefeld (se *Heraldisk Tidsskrift* bd. 2, s. 275 f.).

A. T.

Ny hedersledamot av Heraldiska Sällskapet i Finland

Kammarherre Gunnar Scheffer (Stockholm), Sveriges förutvarande statsheraldiker har såsom förste utländska heraldiker blivit kallad till hedersledamot av Suomen Heraldinen Seura - Heraldiska Sällskapet i Finland rf (inst. 1957).

Gunnar Scheffer blev redan år 1963 kallad till korresponderande ledamot av det finska sällskapet. Beslutet motiveras med att hans insats för spridande av heraldisk kunskap och verkande för det internationella heraldiska

samarbetet har varit av stor betydelse. Under de år som den moderna finska heraldiken kom till visade Gunnar Scheffer ett mycket stort intresse för vad som skapades i Finland på det heraldiska området. Han bistod även med råd och anvisningar för att hjälpa de finska heraldikerna och uppmärksamgjorde den internationella heraldiska världen om den nya heraldiska formgivning, vilken skapades i Finland.

Tom Bergroth

HERALDISK TIDSSKRIFT

udgives af Societas Heraldica Scandinavica, hvis medlemmer modtager det gratis. Der udkommer to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år Dkr. 100 eller hvad der svarer hertil. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte.

Indbetaling sker bedst gennem dansk postgiro 6 11 23 74, Societas Heraldica Scandinavica, c/o dr. h.c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark. Ved indbetaling på postkontor bør også i Sverige, Norge og Finland anvendes de danske girokort, som selskabet sender til medlemmerne. Girokortene lyder på Dkr. og gælder for Dkr., men indbetaling sker naturligvis i det pågældende lands egen mønt.

Ældre numre af tidsskriftet

Numrene 1, 2, 3, 5, 9, 13, 16, 20, 27, 29 og 35 er udgået. Alle øvrige numre kan stadig fås. Priserne er som følger, portofrit: Til og med nr. 30, pr. stk. Dkr. 10. - For alle 21 numre til og med nr. 30: Dkr. 200. - Fra og med nr. 31, pr. stk. Dkr. 35. - Fra og med nr. 34, pr. stk. Dkr. 40. - Fra og med nr. 38, pr. stk. Dkr. 50.

Redaktør:

Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79, 1. sal, 2000 København F.

Redaktionsudvalg:

Redaktør Sven Tito Achen, Trondhjems gate 4, 2. sal, 2100 København Ø.

Forfatteren Hans Krag, Lastad, Søgne, Norge.

Tandlæge Per Hougaard, Asylgade 6, 4000 Roskilde, Danmark.

Konstnären Karl-Gustav Hedberg, Hoplaksvägen 12 B 30, Helsingfors 33, Finland.

Amtsdirktor, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark.

Skrivende medarbejdere i dette nummer:

Forskare, cand. phil. Tom Bergroth, Hantverkaregatan 7 B 13, SF 20 100, Åbo 10, Finland.

Lærer Ole Bjerring, Horsevænget 50, 2610 Rødovre, Danmark.

Henrik Degerman, Irjala gård, 03 400 Vichtis, Finland.

Professor Knut Pipping, Fägränd 41, 20 540 Åbo, Finland.

† Stadsarkitekt Hans Schlyter, Norrlidsgatan 13, 852, 50 Sundsvall, Sverige.

Greve Erik Spens, Bergudsvägen 5, 182 33 Danderyd, Sverige.

Heraldisk Selskabs styrelse:

Arkivar, cand. phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K.

Major O. H. M. baron Haxthausen, »La Cerisaie«, 35, Traverse du Lavoir de Grand-Mère, 13100 Aix-en-Provence, Frankrig.

Dr. phil. Herman L. Løvenskiold, Riksarkivet, Boks 10, Kringsjå, Oslo 8.

Universitetslektor, mag. art. Knud Prange, Degnemoose Allé 26, 2700 Brønshøj, Danmark (formand).

Fil dr. Jan Rancke, Vallgatan 3, 234 00 Lomma, Sverige.

Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark, (sekretær og fungerende kasserer).

Hovrättsrådet Bo Tennberg, Skolhusgatan 38 A 12, 65120 Vasa 12, Finland.

Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79, 1. sal, 2000 København F.